

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PIEAUGUŠO PEDAGOĢISKĀS IZGLĪTĪBAS CENTRS

**ATSTĀSTĪJUMU TEKSTU RAKSTĪŠANAS PRASMJU
PILNVEIDOŠANA 4. KLAŠU SKOLNĒNIEM KRIEVU
VALODAS STUNDĀS**

DIPLOMDARBS

Darba autore: **Olga Ivanova**

Stud. apl. ok05009

Darba vadītāja: profesore, Dr. paed.

Margarita Gavriļina

RĪGA 2011

ANOTĀCIJA

Diplomdarba tēmas „ Atstāstījumu tekstu rakstīšanas prasmju pilnveidošana 4.klašu skolēniem krievu valodas stundās” aktualitāti apstiprina tas, ka mūsdienās novērota bērnu intereses lasīt maksimāli interesantus tekstus samazināšanās, nevēlēšanās nodarboties ar rūpīgu un pārdomātu darbu, kas ir nepieciešams atstāstījumu tekstu rakstīšanas procesā. Diplomdarba mērķis: izanalizēt un apkopot mūsdienu lingvodidaktikas pieredzi, kā uzlabot 4.klases skolēnu prasmes rakstīt atstāstījumu tekstus dzimtās valodas mācību stundās.

Diplomdarbā tiek izskatītas galvenās problēmas, kas saistītas ar jaunākā skolas vecuma bērnu prasmēm rakstīt atstāstījumus dzimtās valodas mācību stundās. Izanalizēta un apkopota mūsdienu lingvodidaktikas pieredze, kas saistīta ar jaunākā skolas vecuma bērnu atstāstījumu tekstu rakstīšanu, veikta, dažu veidu mācību uzdevumu, kas vērsti uz 4.klases skolēnu iemaņu rakstīt atstāstījuma tekstus, izpēte un aprobācija.

Atslēgvārdi: runa, saistītā rakstveida runa, atstāstījums, rakstveida pārstāstījums.

ANNOTATION

The topicality of diploma paper “Improvement of pupils’ reproduction writing skills in the Russian language lessons in Grade 4” is justified by fact that today`s observed decline of the children interest read the artistic texts, unwillingness to engage in a careful and prudent work, that is necessary in reproduction writing process. The goal of research: to analyze and summarize the today`s didactic linguistics experience how to improve the pupil`s reproduction writing skills in the native language lessons in Grade 4.

There has been conducted the main problems associated with younger school age children reproduction writing skills in the native language lessons. Analyzed and summarized the modern didactic linguistics experience related to younger school age children reproduction writing skills. It has been theoretically found out and approbate certain types of learning tasks which can improve the children reproduction writing skills in Grade 4.

Keywords: speech, linked written speech, reproduction, written narrative.

SATURS

Ievads	5
1. Saistītās rakstu runas jēdziens mūsdienu lingvodidaktikā.....	8
1.1. Sacerējums un atstāstījums – saistītās rakstiskās runas žanri.....	11
1.2. Atstāstījumu klasifikācija.....	13
1.3. Rekomendācijas atstāstījumu novērtēšanā un uzrakstīšanā.....	16
2. Jaunākā vecuma skolēnu atstāstījumu rakstīšanas mācību didaktiskās iespējas.....	19
2.1. Nepieciešamās prasmes atstāstījumu rakstīšanai.....	19
2.2. Atstāstījumu rakstīšanas metodes un paņēmieni.....	21
3. 4. klases skolēnu prasmju rakstīt atstāstījumus pilnveidošana un analīze.....	34
3.1. 4. klases skolēnu prasmes rakstīt atstāstījumus analīze, skolotāju anketēšana un tās rezultāti.....	34
3.2. Dažu mācību uzdevumu, kas virzīti uz 4. klases skolēnu prasmes rakstīt atstāstījumu pilnveidošanu, aprobācija.....	40
3.3. Aprobācijas rezultātu analīze.....	44
Nobeigums	48
Izmantotā literatūra un avoti.....	52
Pielikumi	55
1. pielikums Sacerējuma – vēstījuma teksts.....	56
2. pielikums Sacerējuma – apraksta teksts.....	57
3. pielikums Sacerējuma – pārsprieduma teksts.....	58
4. pielikums Anketa skolotājiem.....	59
5. pielikums Skolēnu atstāstījuma analīzes veidlapa.....	61
6. pielikums 1.krievu valodas stundas plāns.....	62
7. pielikums 1.uzdevumu lapa.....	64
8. pielikums 2.uzdevumu lapa.....	65
9. pielikums 2.krievu valodas stundas plāns.....	66
10. pielikums 3.uzdevumu lapa.....	68

11. pielikums	4.uzdevumu lapa.....	69
12. pielikums	5.uzdevumu lapa.....	70
13. pielikums	6.uzdevumu lapa.....	71
14. pielikums	3.krievu valodas stundas plāns.....	72
15. pielikums	7.uzdevumu lapa.....	75
16. pielikums	4.krievu valodas stundas plāns.....	76
17. pielikums	8.uzdevumu lapa.....	78
18.pielikums	9.uzdevumu lapa.....	79
19.pielikums	10.uzdevumu lapa.....	80
20.pielikums	11.uzdevumu lapa.....	81
21.pielikums	5.krievu valodas stundas plāns.....	82
22.pielikums	12.uzdevumu lapa.....	83
23.pielikums	13.uzdevumu lapa.....	84
24.pielikums	6.krievu valodas stundas plāns.....	85
25.pielikums	14.uzdevumu lapa.....	87
26.pielikums	15.uzdevumu lapa.....	88
27.pielikums	7.krievu valodas stundas plāns.....	89
28.pielikums	16.uzdevumu lapa.....	92
29.pielikums	17.uzdevumu lapa.....	93
30.pielikums	8.krievu valodas stundas plāns.....	94
31.pielikums	18.uzdevumu lapa.....	96
32.pielikums	19.uzdevumu lapa.....	97
33.pielikums	9.krievu valodas stundu plāns.....	98

IEVADS

Diplomdarbs veltīts skolēnu saistītās runas mācību pilnveidošanas problēmai, jo brīva runas pārvaldīšana sekmē pilnvērtīgu saskarsmi, cilvēka komunikatīvā komforta radīšanai sabiedrībā. Skolnieku saistītās runas attīstīšanai ir sevišķa nozīme, jo tā veido noteicošo faktoru visu mācību priekšmetu sekmīgai apgvei.

Darba aktualitāti apstiprina tas, ka šobrīd vērojama bērnu intereses, lasīt māksliniecisko literatūru, samazināšanās, kā arī intereses mazināšanās par rūpīgām un pārdomātām nodarbībām, kas nepieciešamas atstāstījuma uzrakstīšanai un no otras puses, pārlietu liela saskarsmes palielināšanās internetā, īsu paziņojumu veidā īsziņās.

Tajā pat laikā, skolotāja uzdevumi paliek iepriekšējie, un tie ir audzināt harmoniski attīstītu cilvēku ar labu literāru valodu, ko nevar paveikt bez sistemātisku atstāstījumu rakstīšanas.

Tādā veidā, rodas problēma, kā pārvarēt pretrunas, kas rodas starp mācību programmas prasībām, skolēna personības attīstības uzdevumiem un sociālās-kultūras vides ietekmi, kurā atrodas mūsdienu skolēni.

Runas attīstība ir svarīgs dzimtās valodas mācības uzdevums. Runa ir jebkuras prāta darbības pamats, komunikācijas līdzeklis. Skolēnu prasme salīdzināt, klasificēt, sistematizēt, veidojas zināšanu apguves procesā izmantojot runu un tāpat tā atklājas runas darbībā. Loģiska precīza, atgriezeniskā mutiskā un rakstiskā skolēna runa ir tā prāta attīstības rādītājs. Skolēnam saistītās runas attīstībai ir liela nozīme, jo tā ir veiksmīgas visu mācību priekšmetu apguves noteicošais faktors.

Šobrīd saistītās mutiskās un rakstiskās runas attīstības problēmas ir metodķu uzmanības centrā. Tā, prasme izveidot tekstus (t.i. rakstīt atstāstījumus) ir obligāta dzimtās valodas mācības programmas daļa. Krievu valodas mācību kursā sākumskolā, darbs ar atstāstījumu un sacerējumu vienmēr skaitījies sarežģītākā tēma.

Pēc pēdējo gadu zinātnieku vērojumiem, bērni, kuri apmeklē skolu, lasīt sākuši mazāk, vairāk laika pavada pie TV un datora monitora ekrāna, viņu runa attīstīta nepietiekami, vārdu krājums ierobežots. Viņiem sagādā grūtības teksta atstāstīšana, atbildes sniegšana uz jautājumu, kā arī neliela teksta sastādīšana. Mācību stundās pie atstāstījumu uzrakstīšanas, daudzi no tiem izjūt bailes, pārdzīvo, ka nevarēs tikt galā ar darbu. Šādai situācijai iemesli ir vairāki un rada skolotājam nepieciešamību pārskatīt mācību metodiku, meklēt jaunus darba paņēmienu, lai attīstītu skolēnu saistīto runu krievu valodas mācību stundās. Lai veicinātu skolēnos jaunrades alkas, nepieciešams rūpīgs darbs ar katru skolēnu, nepieciešama sistēmiska pieeja jaunāko skolēnu runas attīstības uzdevumu atrisināšanai.

Atstāstījums tiek izmantots vispārīzglītojošās skolas jaunākajās klasēs kā viens no galvenajiem mācību darba veidiem skolēnu runas attīstībai, sekmē viņu pareizrakstības un stilistikas prasmju veidošanu un nostiprināšanu.

Atstāstījums, mutisks vai rakstisks teksta atstāstījums, tiek izmantots vispārīzglītojošā skolā (pamatā sākuma un 4.-8. klasēs) kā viens no galvenajiem mācību darba veidiem skolēnu runas attīstībā, sekmē viņu pareizrakstības un stilistikas prasmju formēšanu un nostiprināšanu. Atstāstījums ir radošs darbs. No vienas puses, tas paredz nevis burtisku, vārdu pa vārdam, teksta atreferēšanu, bet patstāvīgu, brīvu skolotāja nolasīto tekstu atstāstīšanu. Savukārt, no otras puses, tas dod skolniekam skaidru sižetisku un leksisku „skeletu”, kas palīdz izveidot saistītu stāstījumu. Audzinošā nolūkā ieteicams izmantot materiālus ne tikai no daiļliteratūras darbiem, bet arī publicistiska rakstura materiālus – no avīzēm, bērnu un jauniešu žurnāliem, enciklopēdijām, kas stāsta par cilvēku dzīvi un darbiem, par savstarpējām attiecībām ar dabu, par draudzību un biedriskumu, par godīgumu un humānismu. Atstāstījumu tekstiem pievieno uzdevumus, ievada problēmu jautājumus, ierosina mainīt teksta nosaukumu atbilstoši galvenajai domai, papildināt ar personisko spriedumu par aplūkoto problēmu

Termiņš atstāstījums aptver vairāku mutisko un rakstisko vingrinājumu rindu: no gandrīz „vārds vārdā”, pēc apjoma neliela teksta, atstāstīšanas līdz īsam, vesela darba satura atstāstījumam.

Pētījuma mērķis: pilnveidot 4. klases skolēnu prasmi izveidot tekstus-atstāstījumus dzimtās valodas mācību stundās, ņemot vērā reālās problēmas, ar kurām sastopas skolēni rakstot atstāstījumu, un mūsdienu lingvodidaktikā uzkrāto pieredzi.

Pētījumu uzdevumi:

1. Analizēt jēdziena „prasme rakstīt atstāstījumu” saturu, pamatojoties uz zinātniski-didaktiskās literatūras analīzi.
2. Apkopot lingvodidaktisko pieredzi, kas vērsta uz skolēnu runas prasmju pilnveidi atstāstījumu rakstīšanas procesā.
3. Konstatēt problēmas, ar kurām sastopas 4. klases skolēni, rakstot atstāstījumus, noteikt šo problēmu iemeslus.
4. Aprobēt praksē metodes un paņēmienus, ar mērķi – palīdzēt skolēniem pilnveidot prasmi rakstīt atstāstījumus, apkopot pētījumu rezultātus, izdarīt secinājumus.

Pētījuma jautājumi:

1. Ar kādām grūtībām 4. klases skolēni pie rakstot atstāstījumu un kādi iršo grūtību iemesli?
2. Kādas metodes un paņēmienus mērķtiecīgi izmantot, lai iemācītu bērņus rakstīt tekstus-atstāstījumus?

Pētījuma metodes:

- zinātniski-metodiskās literatūras analīze;
- anketēšana;
- skolēnu runas vērošana;
- pedagoģiskā izmēģinājuma darbība;
- statistiskā.

Pētījuma bāze:

X vidusskolas 4. klases skolēni un skolotāji.

Darba struktūra:

Diplomdarbs sastāv no ievada, teorētiskās, didaktiskās un praktiskās daļas, nobeiguma, izmantotās literatūras saraksta, pielikumiem.

1. SAISTĪTĀS RAKSTU RUNAS JĒDZIENS MŪSDIENU LINGVODIDAKTIKĀ

Kā zināms, runa ir viens no saskarsmes veidiem, kas nepieciešams cilvēkiem viņu kopējā darbībā, apmaiņā ar informāciju, izziņā, izglītībā. Runa ir gan iekšējā, gan ārējā.

Iekšējā runa ir domu runa. Tā ir it kā saruna pašam ar sevi, bet ārējā runa ir runa citiem. Tā paredzēta, lai runājošo saprastu tā sarunu biedri un klausītāji. (14, 3.lpp.)

Pēc T. Davidovas viedokļa, konkrēta cilvēka runa ir viņa kopējās kultūras attēlojums un runai jāatbilst noteiktām prasībām:

- pareizums – tā ir mūsdienu literārās valodas normu ievērošana;
- skaidrība – tā ir runas pieejamība citu cilvēku sapratnei;
- tīrība – tā ir vārdu izmantošana runā, kas ietilpst mūsdienu literārās valodas vārdnīcā;
- precizitāte – vārdu un vārdkopu nozīmei, kas lietoti runā, pilnībā jāatbilst teiktā vai uzrakstītā būtībai;
- izteiksmīgums – prasme spilgti, pārliecinoši un, tajā pašā laikā, pēc iespējas īsi izteikt savas domas un jūtas;
- bagātība – to nosaka valodas līdzekļu izvēle, lai izteiktu vienu un to pašu domu, vienveidības, vienu un to pašu vārdu un konstrukciju atkārtotības trūkums. (14, 3. - 4. lpp.)

Ārējā runā izšķir divas formas – mutisko/mutvārdu un rakstveida.

T. Ladiženskaja atzīmē, ka sākotnēji bērnam attīstās mutvārdu runa un līdz trim gadiem tā ir situatīva (saistīta ar noteiktu dzīves situāciju), pēc tam pakāpeniski parādās konstruktīvā mutiskā runa. T. Ladiženskaja tāpat atzīmē, ka sākumskolā lielāka uzmanība tiek pievērsta rakstveida runai. (21, 196. lpp.)

Runas attīstība ir secīgs, pastāvīgs mācību darbs. Runas attīstībai ir savs metožu arsenāls, personiskie vingrinājumu veidi, sava prasmju programma, ko nodrošina atbilstoša metodika. Runas prasmju pamati tiek veidoti sākumskolā, jo tieši šeit bērni pirmo reizi sastopas ar literāro valodu, ar rakstveida runas variantu, ar nepieciešamību pilnveidot runu. Par to liecina **mazākumtautības valodas pamatizglītības standarta saturs**, kurā norādīts, ka beidzot 3. klasi, skolēniem jāprot:

- rakstveidā (tuvu tekstam) pārstāstīt izlasīto vai dzirdēto tekstu (citādāk sakot – rakstīt atstāstījumu);
- noteikt dzirdētā teksta tēmu;

- atrast tekstā konkrētu informāciju, izmantot to darbā;
- veidot jautājumus par tekstu, sastādīt vienkāršu plānu. (29)

Mūsdienu lingvodidaktikā liela uzmanība tiek pievērsta jaunāko klašu skolēnu saistītās rakstu runas mācībai. Tas saistīts, vispirms, ar to, ka pēc pēdējo gadu vērojumu rezultātiem bērni, kas apmeklē skolu, lasīt sākuši mazāk, vairāk laika pavada pie TV ekrāniem un datoru monitoriem, runa attīstīta nepietiekami, vārdu krājums ir ierobežots. Viņiem ir grūti pārstāstīt tekstu, sniegt plašāku atbildi uz jautājumu, sastādīt nelielu tekstu.

Grāmatā „Metodika un pieredze 1” L.Cīrule saka, ka „mainoties pieejai dzimtās valodas mācīšanā, arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta komunikatīvās kompetences attīstīšanai, uzsverot nepieciešamību palīdzēt skolēniem apgūt spēju ar valodas līdzekļiem īstenot dažādus uzdevumus, orientēties saziņas situācijās.” (3, 18. lpp.)

Tomēr lingvodidaktu koncepciju analīze parāda, ka šobrīd trūkst paša jēdziena “saistītā runa” vienots tulkojums (tai skaitā – “saistītā rakstveida runa”). Un tas ir, neskatoties uz to, ka tie visi balstās uz runas izteikumu teorijas noteikumiem, ko formulējis Ļ.Vigotskis grāmatā “Domāšana un runa”. Tās pamatā tika liktas koncepcijas par domāšanas un runas procesu vienotību, jēdzienu “jēga” un “nozīme” attiecību, mācību par iekšējās runas struktūru. (11)

M. Aleksejeva un B. Jašina ar saistīto runu saprot attīstītu domu izteikumu (loģisku teikumu rindu), kas nodrošina saskarsmi un savstarpējo sapratni. Raksturojot saistītās runas jēdzienu, šie autori norāda, ka saistītā runa ir tāda runa, kas atspoguļo visas būtiskās sava priekšmeta satura puses. Valodas mācību metodikā termins “saistītā runa” tiek lietots vairākās nozīmēs:

- runājošā darbība, process;
- produkts, šīs darbības rezultāts, teksts, izteikšanās;
- runas attīstības darba nodaļas nosaukums.

Runa var būt nesaistīta divu iemeslu dēļ: tāpēc, ka šīs saites nav apzinātas un nav sniegtas runātāja domās, vai arī šīs saites tā runā nav atklātas pienācīgā veidā. (4, 253. lpp.)

Savukārt, S. Rubiņšteins izteica citu viedokli un uzskatīja, ka saistība ir “runātāja vai rakstītāja domas runas noformējuma adekvātums no skaidrības klausītājam vai lasītājam redzes viedokļa”. Tātad, pēc zinātnieka viedokļa, saistītās runas galvenais raksturojums ir tās skaidrība sarunu biedram.

M. Ļvovs atzīmē, ka saistītā runa ir tāda runa, kas virzīta uz izteikšanās vajadzības apmierināšanu, nodod pabeigtu tēmu (t.i., attēlo vienu veselu), kas veidota pēc loģikas un gramatikas likumiem, kurai piemīt patstāvība, pabeigtība un kura iedalās, vairāk vai mazāk, nozīmīgās daļās, kas saistītas savā starpā.

Par saistītās runas vienībām var uzskatīt stāstījumu, rakstu, romānu, monogrāfiju, ziņojumu, atskaiti utt., bet skolas apstākļos – attīstītu mutisku skolēna atbildi uz skolotāja uzdoto jautājumu, rakstveida sacerējumu vai atstāstījumu. Atsevišķos gadījumos, saistītai runai var pielīdzināt atsevišķu teikumu, ja tas atbilst pabeigtības, mērķa prasībām (piemēram, mīkla) vai pat atsevišķu vārdu. (26, 425. lpp.)

Līdzīgam saistītās rakstveida runas definējumam piekrīt L. Paramonova, kas ar saistīto runu saprot attīstītus (t.i., kas sastāv no vairākiem vai daudziem teikumiem) izteikumus, kas ļauj cilvēkam sistemātiski un secīgi izklāstīt savas domas, padarot tās skaidras citiem cilvēkiem. (26, 97. lpp.)

T. Ladiženskajas pozīcija šajā jautājumā sasaucas ar M. Ļvova un L. Paramonovas viedokļiem: ar saistīto runu domājot runas darbību un procesu un noteiktu komunikācijas akta rezultātu, t.i., attīstītu skolēna atbildi par mācību priekšmeta saturu, mutisku vai rakstveida teksta atstāstījumu, ko izveidojis skolēns, referātu, rakstu sienas avīzei, spriedumu, ziņojumu un tml., t.i., noteiktu runas veidojumu, tekstu. (21, 279. lpp.)

Pēc lingvodidaktu viedokļa, saistītā rakstveida runa cieši saistīta ar citu jēdzienu – saistītā mutiskā runa. Kaut kādā nozīmē pirmā runas forma pat salīdzināma ar otro formu. Atšķirībā no mutiskās runas tai, pēc zinātnieku viedokļiem, ir milzīga nozīme cilvēces attīstībā, jo tieši rakstveida runa, ne tikai veikusi apvērsumu informācijas uzkrāšanā, nodošanā un apstrādē, bet arī izmainījusi pašu cilvēku, īpaši tā spēju uz abstrakto domāšanu. Tajā pašā laikā, mutiskā un rakstveida runa veido nesaraujamu veselumu un ir savstarpēji atkarīgas viena no otras.

M. Ļvovs atzīmē, ka mutiskā runa ir skaņas runa, ko raksturo noteikti informācijas līdzekļi (runas temps – paātrinājums vai palēninājums, balss paaugstināšana vai pazemināšana, pauzes, loģiskie uzsvāri, emocionālais tonis/nokrāsa utt.), to var pavadīt mīmika, žesti; mutiski runājošais var izmantot uzskates līdzekļus. Mutiski runājošais vieglāk nodibina kontaktu ar auditoriju (vai sarunu biedru), jo tas redz to reakciju un var laikā pārslēgties. (26, 383. lpp.)

Pēc lingvodidaktu viedokļa, starp saistīto rakstveida un mutisko runu var izdalīt sekojošas atšķirības:

- mutiskā runa ir jebkura skaņas runa, savukārt, rakstveida – ir cilvēku izveidota palīgzīmju sistēma;
- neatgriezenisks, progresīvs attīstības laikā raksturs ir viena no galvenajām mutiskās runas īpašībām, bet rakstiskās runas īpašība ir spēja ilgstoši glabāt informāciju;

- mutiskā runas forma nostiprināta visos funkcionālajos krievu valodas stilos, savukārt, rakstveida runa izmanto grāmatu valodu.

1.1. Sacerējums un atstāstījums – saistītās rakstiskās runas žanri

Lingvodidaktiķi atzīmē, ka prasme saistīti nodot savas domas mutiski vai rakstiski ir viens no galvenajiem rādītājiem tam, ka skolēns pārvalda valodu, kā attīstās viņa valoda.

Tajā pat laikā, zinātnieki uzsver vienas prasmes sarežģīto raksturu. Tā, veidojot saistīto rakstisko izteikumu, skolēnam jāprot:

- izklāstīt tekstu apzināti, secīgi, pareizi, saturiski,
- saglabāt jēgas saturu,
- ievērot teikumu uzbūves likumus,
- pareizi izmantot valodas līdzekļus to saitei.

Attīstīt skolēnu saistošo runu nozīmē, iemācīt tiem vairākas konkrētas prasmes. Kopējais metodikas jautājums “Ko mācīt?” saistītās runas jomā, tiek atrisināts nosakot, kādas tieši prasmes jāapgūst skolēniem. Saistītās rakstiskās runas attīstībai jaunākā vecuma skolēniem pastāv pietiekami daudz metožu. Darba autore tuvāk analizēs divas no tām:

- sacerējumu rakstīšana,
- atstāstījumu rakstīšana.

Turpmāk darba autore tuvāk pievērsīsies „sacerējumam” un izskatīs, kā lingvodidakti raksturo šo terminu.

M. Ļvovs savā grāmatā raksta, ka sacerējums skolā ieņem īpašu vietu un tam, zināmā mērā, pakļauti visi citi runas vingrinājumi. Tieši sacerējumā, skolēns maksimāli pietuvojas dabīgajiem runas izteikumu rašanās noteikumiem – tādiem noteikumiem, kādi veidojas dzīvē. Sacerējums kalpo par efektīvu personības formēšanas līdzekli. Tas rada emocijas, prāta patstāvību, iemāca skolēniem domāt, novērtēt un sistematizēt redzēto, pārdzīvoto un apgūto, attīsta vērīgumu, māca atrast iemeslu - seku saiti, salīdzināt, izdarīt secinājumus. Tas disciplinē domas, rada skolēnos ticību sev, saviem spēkiem un spējām. (26, 255. lpp.)

O. Bogdanova, S. Leonovs, V. Čertovs raksta, ka sacerējums ir skolēna personiskās domas attiecībā uz izlasīto un izskatīto mākslas darbu vai tā fragmentu dažādos rakstiskos runas žanros. Sacerējuma saturs ir rakstītāja personisko spriedumu pamatojums, kas atklāj sacerējuma tēmu vai ideju. (5, 273. lpp.)

Tādā veidā, sacerējumu rakstīšanas procesā skolēns:

- attīsta fantāziju;

- attīsta domu brīvību;
- mācās atrast iemeslu - seku saiti, salīdzināt, izdarīt secinājumus;
- attīsta runas pareizību;
- attīsta saistīto rakstisko runu;
- attīsta gramatiskās un ortogrāfiskās prasmes.

Atstāstījumam ir sava specifika. T. Ramzajeva, M. Ļvovs uzskata, ka rakstisko izklāstījumu loma ir tajā, ka laiku pa laikam uz pastāvīgās un daudzveidīgās mutiskās runas darbības fona var trenēt skolēnus veidot tādus tekstus, kas varētu būt apdomāti, rūpīgi pārbaudīti. Šie autori īpaši pasvīturo atstāstījuma kā vingrinājuma lomu bērnu piesaistīšanā labākajiem valodas paraugiem, jo augsti mākslinieciski teksti, ko uzrakstījuši izcili vārda meistari, ko pēc tam rakstiski atstāstījuši solēni, sekmē pareizas runas veidošanu, paaugstina tās kultūru, attīsta māksliniecisko gaumi, attīsta valodas sapratni/izjūtu. (26, 237. lpp.)

V. Muhina piekrīt iepriekš minētajiem autoriem un papildina, ka atstāstījums kā vingrinājums piesaista bērnus labākajiem valodas paraugiem. Īss atstāstījums māca bērniem analizēt tekstu un strukturēt sižetu, kontrolēt to, lai nezustu teksta jēga, nozīme. Īpašu nozīmi iegūst radošie atstāstījumi, kad skolēnam piedāvā papildināt izlasīto tekstu ar savām domām, attieksmes izteikšanu pret izklāstīto atstāstījumu. (24, 318.lpp.)

O. Eleckaja, N. Gorbačevskaja atzīmē, ka liela loma rakstiskās runas attīstības un korekcijas sistēmā ir atstāstījumiem. Tie sekmē aktīvās uzmanības, atmiņas, uztveres, saistītās runas attīstību, skolēnu vārdu krājuma bagātināšanu. Darbā pie atstāstījuma, rodas nepieciešamība apzināti izmantot iegūtās ortogrāfiskās prasmes un gramatikas zināšanas. (15, 25. lpp.)

Līdz ar to, lingodidakti secina, ka atstāstījums ir rakstisks tekstu paraugu pārstāstījums, kas:

- sekmē runas pareizību,
- sekmē saistītās rakstiskās runas attīstību,
- sekmē gramatisko un ortogrāfisko prasmju attīstību,
- sekmē atmiņas un teksta uztveres attīstību,
- iemāca bērnus izklāstīt tekstu apzināti, secīgi, pareizi, saturiski,
- attīsta loģisko domāšanu,
- bagātina runu, aktivizē vārdu krājumu,
- formē prasmi pareizi izveidot teikumus.

1.2. Atstāstījumu klasifikācija

Diplomdarbs veltīts vienam no saistītās rakstiskās runas attīstības paņēmieniem jaunākajiem skolēniem - atstāstījumam.

Kā tika secināts, atstāstījums ir teksta pārstāstījums (mutisks vai rakstisks), kas realizēts mācību darbībā skolēnu runas attīstībai, stilistiskās uzbūves un pareizrakstības prasmju veidošanai un nostiprināšanai. Atstāstījuma sagatavošanas un veikšanas procesā skolēniem izstrādājas prasme veikt loģisku teksta analīzi, izdalīt tajā galveno un otršķirīgo, sastādīt plānu, precīzi nodot dzirdētā (izlasītā) saturu, saistīti izteikt domas, saglabājot teksta leksikas un stilistikas īpatnības.

Lingvodidaktisko pētījumu analīze ļauj secināt, ka mūsdienu valodas didaktikā ir pietiekami sarežģīta atstāstījumu klasifikācija, kuras pamatā ir dažādi kritēriji.

1.1 tabula

Atstāstījumu klasifikācija

Kritērijs	Atstāstījuma veids
Pēc veikšanas mērķa	Mācību Kontroles
Pēc teksta materiāla rakstura	Stāstījuma/vēstījuma raksturs Aprakstošais raksturs Sprieduma (bieži – jaukta tipa)
Pēc teksta satura nodošanas paņēmiena	Detalizēti (pilni, tuvu tekstam) Īsi Izlases/izvēles Atstāstījumi ar radošiem uzdevumiem (ar sacerējuma elementiem)

Turpmāk darba autore analizēs katru atstāstījuma veidu, kas norādīts 1.1. tabulā.

1. Atstāstījuma pēc veikšanas mērķa raksturojums.

Mācību atstāstījumi parasti tiek veikti izmantojot tekstus, kas ir mācību grāmatās. Tas dod iespēju efektīvi veikt sagatavošanas darbu un nodrošina atstāstījuma teksta redzes uztveri. Tāda darba veikšana ļauj attīstīt skolēnu runu (pirmkārt, monoloģisko), palielina skolēnu vārdu krājumu, sekmē prasmes argumentēti atlasīt runas līdzekļus un salīdzināt tos ar atstāstījuma saturu un mērķiem. Mācību atstāstījumu daudzumu un specifiku nosaka katras klases mācību programmā.

Kontroles atstāstījuma mērķis ir noteikt konkrētas klases mācību programmā reglamentēto prasmju un iemaņu līmeni. Kontroles atstāstījumu daudzumu nosaka Instrukcija par skolēnu rakstiskās un mutiskās runas kultūras formēšanas kārtību vispārīgajās iestādēs.

2. Pēc teksta materiāla rakstura atstāstījuma īpatnības.

Jāatzīmē, ka «tīrā» veidā viena un tā paša tipa atstāstījumi sastopami reti, parasti tekstos vērojamas vairāku tipu kombinācijas.

Ļoti svarīgi prast izcelt no teksta to vai citu atstāstījuma veidu, jo katram no tiem piemīt savas īpatnības. To kopējās iezīmes ir:

- stāstījuma/vēstījuma raksturs,
- aprakstošais raksturs,
- spriedums (bieži – jaukta tipa).

Stāstījuma/vēstījuma vai sižetu atstāstījums ir visvienkāršākais darba veids. Tajā var runāt par notiekošajiem notikumiem, par cilvēku dzīvi (vai pilsētu, valsti utt.), par kāda veida darbības raksturu utt. Stāstījums ir ne tikai māksliniecisks (lielākā daļa), bet arī tīri informatīvs.

M. Ļovovs apgalvo, ka sākt stāstījuma mācību nepieciešams no stāstījuma teksta, kur ir skaidrs sižets. (26, 440.lpp.) Pie tam, māksliniecisķajam tekstam nepieciešamas tādas stila iezīmes, kā tēlainība, emocionalitāte, bet lietišķai un zinātniskai informācijai – konkrētums, precizitāte, domas izteiksmes lakoniskums. Tam vai citam teksta veidam nepieciešama secīga, cits citu nomainošu darbību aina. (skat. 1. pielikumu)

Aprakstošais atstāstījums ir daudz sarežģītāks (ja ne sarežģītākais) darba veids. N. Žuravļova uzsver, ka atstāstījumam ar apraksta elementiem ir liela nozīme radošās iztēles attīstībā un skolēnu tēlainās runas attīstībā. Skolēniem spilgti jāiztēlojas priekšmets, parādība, kas jāapraksta. Skolēni veido aprakstu, balstoties uz savu dzīves pieredzi, priekšstatiem, kas iegūti dabas zinību, vēstures apguves procesā, uz ziņām, kas iegūtas, lasot grāmatas. (16) Aprakstošajos atstāstījumos vienmēr priekšā ir statiskā aina, kas nodod detalizētu priekšmeta attēlojumu (parādības, stāvokļi, cilvēka ārējais portrets utt.) un tā pazīmes. Tāda veida izklāstījumos svarīgi paturēt redzeslokā katru priekšmetu, katru sīkumu, kas veido kopējo ainu. Lai atstāstītu tekstu, kas saistīts ar priekšmeta aprakstu, nepieciešams uzdot sev jautājumus:

1. Kādas priekšmeta detaļas un kāpēc tieši tās izvēlētas attēlošanai?
2. Kādas šo detaļu pazīmes attēlotas tekstā?
3. Kā šīs pazīmes sagrupētas (salīdzinātas)?
4. Kādi valodu līdzekļi izmantoti? (skatīt 2.pielikumu)

Visbeidzot, pēdējais atstāstījuma tips ir **atstāstījums - spriedums**. Šis darba veids parasti apgrūtina skolēnus. Darbs ar tāda veida atstāstījumu paredz vairāku uzdevumu veikšanu:

- visu sprieduma komponentu izdalīšana tekstā,
- galvenās izteiktās domas precizēšana,
- spriedumu ar sarežģītu argumentāciju izveidošana,
- valodas līdzekļu atlase,
- teksta reproducēšana no trešās personas ar palīgvārdu palīdzību,
- personisko spriedumu izveidošana, kas pamato atbilstošo teiktā secinājumu.

Atstāstījums - spriedums sekmē loģiskās domāšanas attīstību, palīdz attīstīt argumentācijas prasmes, savu domu pamatojumu, kā arī precīzu darbā izvirzīto tēžu formulējumu, kas precīzi nosaka izteikuma mērķi. (skat. 3.pielikumu)

3. Pēc teksta satura nodošanas paņēmiena atstāstījumu raksturojums.

Detalizēts, tuvs tekstam – neliela stāstījuma vai fragmenta atstāstījums, kam ir sižets, tiek veikts visās klasēs.

T.Ladiženskaja uzskata ka, detalizēta atstāstījuma uzdevums – attēlot/atstāstīt pēc iespējas precīzāk, pilnu sākuma teksta saturu. (21)

Detalizēti atstāstījumi prasa skolēniem secīgu detalizētu teksta satura izklāstīšanu. Tāds izklāstījums tuvs mutiskam izlasītā pārstāstījumam, tāpēc ir vissaprotamākais skolēniem. (16) Šis atstāstījumu veids attīsta skolēnu prasmes izveidot saistītu tekstu.

T. Ladiženskaja apstiprina, ka pie detalizēta izklāstījuma saglabājas sākuma teksta stila īpatnības. (21, 231. lpp.) I. L. Prosvetova savā rakstā norāda, ka tas viss attīsta skolēnu prātu, sekmē viņu domāšanas veidošanu. (27) Savukārt, T. Davidova papildina, ka detalizēts atstāstījums kalpo kā izlasītā satura: varoņu, sižeta attīstības, izmantoto valodas līdzekļu, nostiprināšana atmiņā. (14, 7. lpp.)

M. Ļvovs, savukārt, izdala sekojošus dotā atstāstījuma veida trūkumus:

- neprasmi sākt,
- būtisku teksta daļu izkropļojumu un nepilnību, neskatoties uz to, ka pirmās, sākuma daļas tika nodotas/izklāstītas labi,
- valodas nabadzība.

Īsa atstāstījuma uzdevums, pēc T. Ladiženskajas viedokļa ir nodot teksta saturu īsi, apkopoti. (21, 225. lpp.)

T. Davidova uzskata, ka īsam atstāstījumam nepieciešams no teksta izvēlēties galveno saturu, nodot to saistīti, bez izlaidumiem, secīgi. (14, 8. lpp.)

Tomēr N. Žuravļova atzīmē, ka īss atstāstījums ir visgrūtākais atstāstījuma veids. Tas prasa no skolēniem prasmi patstāvīgi izcelt galveno stāsta domu, sadalīt stāstījumu daļās, atņemt visu nebūtisko katrā daļā, bet tā, lai atstāstījums būtu secīgs un saistīts, pareizi atspoguļotu galveno stāsta saturu. (16)

Radošie ir tādi atstāstījumi, kuros var pārveidot tekstu vai papildināt to ar savām domām. (14, 8. lpp.) Tie attīsta skolēna iztēli, literatūras intereses, attīsta viņu jaunradi. Viens no radošā atstāstījuma interesantākajiem veidiem ir atstāstījums viena personāža personā.

Skolēnam labi jāsaprot šī personāža loma, jāņem vērā tā raksturu, vecumu, jāparedz notikumi no personāža redzes viedokļa, jo tekstā jānodod tikai tas, kas varētu būt interesants attiecīgajam personāžam un tā, kā tas varētu viņam likties. (27) Šo viedokli var papildināt ar lingvodidakta T. Ladiženskajas uzskatu, ka atstāstījumos ar papildus uzdevumu sākuma teksts nedaudz mainās, tas tiek pārveidots vai papildināts ar pēc nozīmes saistītu ar sākotnējo, bet pēc būtības patstāvīgu, tekstu, ko izveido atstāstījuma autors. Rezultātā atstāstījuma saturs nesakrīt ar sākuma teksta saturu.

T. Ladiženskaja piedāvā izdalīt divas uzdevumu grupas attiecībā uz tādiem atstāstījumiem:

1. Piedāvā atbildēt uz jautājumu, izteikt savu viedokli attiecībā uz izklāstīto tekstā. Šajā gadījumā sākuma tekstā netiek ieviestas nekādas izmaiņas – autors izveido savu tekstu, precīzi, pēc atstāstījuma.
2. Tiek piedāvāts papildināt sākumu (ievadu), beigas (nobeigumu) sākotnējam tekstam vai ieviest tajā apraksta elementus, dialogu, spriedumu par tekstā skarto jautājumu utt., vai izklāstīt tekstu citas personas vārdā vai cita literārā varoņa vārdā. Šajos gadījumos atstāstījums pēc satura atšķiras no sākotnējā teksta. (21, 285. lpp.)

T. Davidova atzīmē, ka izvēles atstāstījums ir atstāstījuma veids, kur paredzēts teksta daļas pārstāstījums, kas atbilst šauram jautājumam, piemēram, aprakstīt tikai personāža izskatu, pārstāstīt dabas ainu. Parasti, izvēles atstāstījuma uzdevums slēpjas atstāstījuma vai tēmas nosaukumā. (14, 8. lpp.)

1.3. Rekomendācijas atstāstījumu novērtēšanā un uzrakstīšanā

Atstāstījumu uzrakstīšanas prasības.

Mūsdienu lingvodidakti uzskata, ka rakstiskam atstāstījumam jānosaka daudz stingrākas prasības nekā mutiskajam pārstāstījumam, jo atstāstījuma uzrakstīšanas procesā skolēnam ir pietiekami daudz laika, lai detalizēti apdomātu atstāstījumu, uzrakstītu to pēc

kārtas, saistīti un pareizi. Tā, pēc T. Davidovas domām, arī ir atstāstījuma loma, trennēt izveidot tekstus, paveikt to pareizi un interesanti. (14, 6. lpp.) Pie tam, T. Davidova mēģina formulēt prasības attiecībā uz skolēna atstāstījuma rakstīšanu:

- atstāstījumā jābūt tai pašai notikumu secībai, kas ir tekstā, par kuru tiek rakstīts atstāstījums;
- atstāstījumā jābūt izmantotai personiskai skolēna runai;
- skolēniem jāklausa un jāuztver teksts, apzinoties atstāstījuma tēmu un galveno domu, loģiku, vadošo funkcionālo tipu un autora stila īpatnības;
- skolēniem jāieņem konkrēti fakti, atstāstījuma secība;
- skolēniem jāapzinās mikrotēmu savstarpējā nosacītība, individuālais autora stils (tajā gadījumā, ja tiek piedāvāts publicistiskā vai mākslinieciskā stila teksts);
- skolēniem jāatstāsta dzirdētais stāstījumā (ņemot vērā atstāstījuma veidu – detalizēts, izvēles, īss) saskaņā ar funkcionālo tipu un runas stilu. (14, 10. lpp.)

Teksta klausīšanās procesā nepieciešams pievērst uzmanību teksta saturam un valodas noformējumam, tam, kā sākas teksts (kāds tā sākums), kā beidzas (kādas tā beigas), kādas valodas līdzekļus (leksikas, gramatiskos) izmanto autors savas attieksmes pret attēlojamo izteikšanai, kā tiek īstenota saite starp teikumiem, rindkopām, kādus vārdus tekstā var uzskatīt par galvenajiem, tam, kā tekstā izmantots atkārtojums, kādos gadījumos tiek izmantoti sinonīmi (tai skaitā arī konteksta) utt. (33)

Atstāstījuma novērtējuma kritēriji.

Atstāstījumu parasti novērtē ar divām atzīmēm: pirmā – par saturu un runas noformējumu, otrā – par rakstītprasmi.

Apkopojot lingvodidaktu viedokli, darba autore izdala sekojošus atstāstījumu novērtējuma kritērijus:

- darba satura novērtējumā ņem vērā:
  - tēmas pilnības attēlojums;
  - atstāstījuma loģiskums un secība (t.i., laika un iemeslu - seku attiecību ievērošanu);
  - darba atbilstība tēmai un noklausītā teksta nodomam.
- runas noformējuma novērtējumā ņem vērā:
  - vārdu krājuma un runas gramatiskās uzbūves daudzveidību;
  - stila vienotību un runas izteiksmīgumu.
- rakstīt prasmes novērtējumā ņem vērā:
  - ortogrāfisko un punktuācijas kļūdu daudzumu. (33)

Pēc lingvodidaktu viedokļa, īpaša atstāstījuma kā vingrinājuma loma ir skolēnu piesaistē labākajiem valodas paraugiem. Augsti mākslinieciski teksti, ko uzrakstījuši izcili vārda meistari un, kurus pēc tam rakstiski pārstāstījuši skolēni, sekmē pareizu viņu runas prasmju veidošanu, attīra runu, paaugstina tās kultūru, izkopj māksliniecisko gaumi, attīsta valodas izjūtu.

Pie atstāstījuma uzrakstīšanas skolēni apgūst daiļdarbu vai to fragmentu tēlus, idejisko saturu, to kompozīciju, darbu ar vārdnīcu. Tas viss nosaka augstas prasības pret tekstiem, kas izvēlēti rakstiskam izklāstījumam.

Šobrīd grāmatu plauktos parādījušies pietiekami daudz tekstu krājumu atstāstījumiem, bet ne visi no tiem atbilst prasībām. Tāpēc skolotājs savā izvēlē nedrīkst aizmirst, ka teksta saturam jābagātina skolēnu zināšanas par apkārtējās dabas parādībām un sabiedrisko dzīvi, jāpaplašina skolēnu izziņas pieredze, jāformē morālās īpašības.

Pēc lingvodidaktu viedoka, tekstiem jābūt bērniem pieejamiem un interesantiem, nepārslogotiem ar jauniem, grūtiem vārdiem un runu, kas prasa sarežģītu un ilgstošu izskaidrošanu. Visos gadījumos nepieciešams labi izprast teksta saturu un valodu. Atstāstījuma tekstam jābūt nesarežģītam pēc kompozīcijas, ar nelielu darbojošos personu skaitu (ja tas ir sižeta teksts). Tāpat, jāņem vērā skolēnu gramatiskās prasmes. (16) Tomēr M. Ljovs nerekomendē pārstāstīt pēc apjoma nelielus tekstus, jo bērni tos iegaumē no galvas. Tāpat nevajadzētu pārstāstīt dzejoļus, lai nebojātu dzejoļu rindas un īpaši liriskos dzejoļus, kas ir vienots poētisks tēls. (26, 440.lpp.)

Secinājumi.

Veiktā lingvodidaktiskā materiāla analīzi ļauj izdarīt sekojošus secinājumus:

1. Skolēna runas attīstība ir viens no svarīgākajiem dzimtās valodas mācību stundu uzdevumiem, kas tiek realizēts secīgā, pareizi saplānotā skolotāja un skolēnu darbībā, tiek nodrošināts ar speciālām darba metodēm un paņēmieniem.
2. Atstāstījumu, kas ir mutisks vai rakstisks autora teksta skolēna pārstāstījums, mūsdienu metodiķi izskata kā vienu no produktīviem skolēnu saistītās rakstiskās runas attīstības paņēmieniem, jo atstāstījuma rakstīšanas procesā skolēni attīsta uzmanību, atmiņu, uztveri, saistīto runu, bagātina vārdu krājumu, t.i., attīsta personisko runu.
3. Mūsdienu lingvodidaktikā izstrādāta detalizēta atstāstījumu klasifikācija, ko skolēni apgūst dzimtās valodas mācību stundās, kuras pamatā likti dažādi teksta izveidošanas kritēriji.

2. JAUNĀKĀ VECUMA SKOLĒNU ATSTĀSTĪJUMU RAKSTĪŠANAS MĀCĪBU DIDAKTISKĀS IESPĒJAS

2.1. Nepieciešamās prasmes atstāstījumu rakstīšanai

Šobrīd valodas didaktikā uzkrāta liela un interesanta pieredze, kas saistīta ar skolēnu prasmes, rakstīt atstāstījumu/stāstījumu, attīstību. Visi metodiķi, kas pētījuši doto problēmu, atzīmē, ka atstāstījuma uzrakstīšanas process ir skolēna otrreizējā teksta izveidošanas process. Tas nozīmē, ka, attīstot skolēnam prasmi rakstīt atstāstījumu, vispirms tiek attīstītas viņa teksta prasmes.

Bez tam, N. Boiko atzīmē, ka atstāstījuma rakstīšana paredz veselas skolēnu prasmju sistēmas „iekļaušanu”, ko realizē un formē dažāda veida rakstisko un mutisko runas vingrinājumu procesā:

- prasme noteikt vārda leksisko nozīmi pēc konteksta, pēc vārdnīcas,
- atšķirt saistīto izteikumu no atsevišķu teikumu kopuma,
- noteikt teksta tēmu,
- salīdzināt teksta virsrakstu un saturu,
- izvēlēties starp dotajiem virsrakstiem visprecīzāko,
- noteikt teikumu robežas un teikumu secības kārtību tekstā un katrā tā struktūras vienībā,
- atrast dažus starpfrāžu saites līdzekļus, bet pēc tam arī tos izmantot personiskā teksta izveidošanas procesā. (6)

Strādājot ar atstāstījumu, skolēni turpina iepazīties ar teksta struktūru, izpilda sekojošus uzdevumus:

- mācās dot virsrakstu tekstam, izvēlas virsrakstus,
- sadala tekstu rindkopās,
- sastāda teksta plānu,
- nosaka teksta tipu un tml.

Lai uzrakstītu jebkuru tekstu, pirmkārt, nepieciešams iedomāties tā struktūru. Tāpēc atstāstījuma uzrakstīšanas mācība, pēc metodiķu viedokļa, mērķtiecīgi tiek veidota uz teksta struktūras analīzes.

V. Konovalova atzīmē, ka citu prasmju veidošana katram skolēnam, no kā atkarīga patstāvīga lasāmo tekstu satura apguve, to pārstāstīšana, attiecināma pie svarīgāko lasīšanas stundu uzdevuma, un tam ir svarīga loma sākumskolas klasēs pareizas un skaidras runas veidošanā skolēniem.

V. Konovalova piedāvā prasmju uzskaitījumu, kas palīdz atstāstīt tekstus:

- reproducēt/atcerēties izlasīto,
- sastādīt teksta plānu,
- reproducēt māksliniecisko tekstu.

Katru no uzskaitītajām prasmēm, V. Konovalova raksturo daudz detalizētāk.

Prasme reproducēt/atcerēties izlasīto ietilpst vairāku citu prasmju skaitā un ir saistīta ar radošās domāšanas attīstību, kas reproducē skolēnu iztēli, runu. Katrs skolēns uztver darbu atšķirīgi, katram veidojas sava tēlainā sakarība, kas attēlo viņa individuālo darba uztveri. Taču, lai daudz pilnīgāk un izlasītajam atbilstošāk skolēns varētu attēlot savu priekšstatu, nepieciešams tam palīdzēt domāt sekojoši: pilnīgi un pareizi veikt darba analīzi un ieviest algoritmu darbā ar tekstu. Šim mērķim svarīgi noteikt lasīšanas darbības secību, atklāt, kādi priekšmeti (priekšmetu komponenti) tiks attēloti un noteikt, kādi vārdi palīdzēs uzzīmēt „vārdu ainu” (uzmanības virzīšana uz vārda funkciju). Tas rada priekšnosacījumus asociāciju piesaistei, kas radušās uz autoru attēlojuma pamata un izteikt savus priekšstatus vārdiski (runas iemiesošana).

Teksta plānu sastādīšanas prasmes formēšana ir prasme orientēties teksta struktūrā un atstāstīt to saistīti ar vairākām mikroprasmēm – konkrētām prasmēm, kurām jābūt formulētām iepriekš, pirms skolēns apgūs prasmi sastādīt dažāda veida atstāstījumus. Nozīmīga vieta literatūras lasīšanas stundās tiek atvēlēta teksta nozīmes un to savstarpējo saišu noteikšanas darbam, plāna sastādīšanai. Šīs prasmes nepieciešamas daudz dziļākai darba izpratnei, tajā pašā laikā bez tām ļoti grūti veidot prasmei reproducēt tekstu. Stablu prasmju, dalīt tekstu nozīmes daļās un plānu sastādīšanas izstrādi, galvenokārt, veic 2. vai 3. klases beigās, izmantojot speciālus vingrinājumus.

Mākslinieciskā teksta reproducēšanas prasmju formēšana ir no visām prasmēm, kas saistītas ar teksta satura reproducēšanu, vissarežģītākā, kas ir izvēles stāstīšana par vienu notikumu vai varoni, kad tie stāstā ir vairāki. Šajā gadījumā ļoti svarīgi pārliecināties, lai bērns pārvaldītu konkrētus patstāvīgas darbības paņēmienus. Tā pguvi nepieciešams uzsākt no kopējās darba analīzes, pēc tam izvēles lasīšanas ceļā kopā ar skolēniem atklāt, kādi teksta fragmenti attiecas uz notikumu vai varoni, par ko tajos stāstīts, kā tie saistīti savā starpā. Pēc tam sastāda plānu un skolēni uzsāk atstāstīšanu.

Darbību kārtība:

1. Pārlasi tekstu, atzīmē tajā tos fragmentus, kas attiecas uz varoni.
2. Nosaki, par ko teikts katrā fragmentā.
3. Izvieto fragmentus pēc kārtas, sagrupējot tos.
4. Izvēlies tiem virsrakstus.

5. Pārskati vēlreiz atzīmēto tekstu, pārbaudot, vai atbilst virsraksti.
6. Pastāsti par varoni, izmantojot plānu. (20)

2.2. Atstāstījumu rakstīšanas metodes un paņēmieni

T. Ladiženskaja atzīmē, ka jautājums par atstāstījuma rakstīšanas darba metodēm ir nepietiekami izpētīts. Metodikas apkopojošos darbos, parasti, tiek norādīts atstāstījumu raksturojums, to veidi, pie pieredzes apmaiņas tiek aprakstītas mutisko un rakstisko atstāstījumu sagatavošanas stundas. (21, 210. lpp.)

Īpašu nozīmi lingvisti pievērš atstāstījuma tekstu atlasei. Tekstam jābūt paraugam, ko nosaka etalons runas līdzekļu izmantošanā, kā arī jāapmierina kopējās didaktiskās prasības (pieejamību, izziņas un audzinošo vērtību). Tādi teksti ir fragmenti no klasiķu darbiem. Tāpat lingvisti cenšas ņemt vērā arī to, lai tekstā būtu vairāki piemēri par apgūstamo vai iepriekš apgūto programmas saturu krievu valodā, kas ļauj atstāstījuma mācību stundas padarīt par dabisku krievu valodas mācību stundu turpinājumu.

M. Ļvovs uzskata, ka reta mācību stunda paiet bez pārstāstīšanas, tāpēc īpaši bīstams ir šabloniskums šajā darbā. Pārstāstīšanas veidu daudzveidība, katra veida uzdevumu apzināšana, sagatavošanās pārstāstīšanai variēšana, „atdzīvina” mācību stundas, piedod tām mērķtiecību, paaugstina skolēnu interesi lasīt un gala rezultātā pilnveido to runas attīstības līmeni. (26, 437.lpp.)

M. Ļvovs atzīmē, ka atstāstījuma apjoms ir:

- klasei paredzēti neliela teksta atstāstījumi (30 – 40 vārdi) skolotāja vadībā pēc jautājumiem vai dotā plāna no 2 - 3 punktiem;
- klasei – teksta atstāstījums (40 - 60 vārdi) pēc plāna, ko sastāda kolektīvi, no 3 - 5 punktiem;
- klasei – detalizēts un īss teksta atstāstījums no 70 - 90 vārdiem pēc plāna, kas sastādīts patstāvīgi, kā arī izlasītā atstāstījums ar formas izmaiņu. (26)

Atstāstījuma darba organizācijā izšķir vairākus savas darbības posmus arī skolēnu darbībā.

Atstāstījuma darba organizācija

Skolotāja darbība	Skolēnu darbība
1. Sagatavo skolēnus tekstu izveidošanai uz datu pamata.	1. Gatavojas rakstiski atstāstīt tekstu.
2. Pārbauda un novērtē izveidotus tekstus.	2. Raksta atstāstījumus un īsteno paškontroli.
3. Iepriekš sagatavo un pēc tam veic atstāstījuma analīzi klasē.	3. Pilnveido uzrakstīto.

Sagatavošanās atstāstījumam notiek speciālā runas attīstības stundā. Darbs stundā iekļauj sekojošus posmus:

1. Atstāstījuma mērķa paziņošana.
2. Sagatavošana teksta uztverei.
3. Teksta uztveršana.
4. Teksta analīze (saturiska, struktūras, nozīmes).
5. Teksta atstāstīšana saskaņā ar izvirzīto uzdevumu.
6. Paškontrolle.

Turpmāk darba autore izskatīs metodikā zināmos atstāstījuma uzrakstīšanas mācību līdzekļus.

Galvenais atstāstījuma mācību paņēmiens ir teksta analīze. N.Maļceva–Zamkovaja, I.Moisejenko, N.Raudseps uzskata, ka pie skolēnu sagatavošanas atstāstījuma uzrakstīšanai tiek analizēts sākuma teksts. Lai iemācītu skolēniem teksta uztveres un izpratnes paņēmienus, kura saturu jānodod rakstiski, pēc šo autoru domām nepieciešams mērķtiecīgi iepazīstināt skolēnus ar darbības algoritmu, kurš var būt sekojošs:

1. Pēc sākuma teksta noklausīšanās pirmo reizi, pacentieties atbildēt uz jautājumiem:
  - Kādā stilā un žanrā uzrakstīts teksts?
  - Par ko tajā tiek runāts?
  - Kāda ir tā galvenā doma?
2. Pie otrreizējas noklausīšanās pacentieties piefiksēt:
  - nozīmes daļu tekstā daudzumu, to izvietojuma loģiku;
  - atslēgas vārdus, kas nodod teksta galveno informāciju;
  - pārejas paņēmienus no vienas teksta daļas uz citu.
3. Pie atstāstījuma satura apdomāšanas:

- sastādiēt sev teksta atstāstījuma plānu;
- pārdomājiēt teksta sākumu un beigās, pāreju no vienas daļās pie citās;
- atceriēties, kādus valodas līdzekļus izmanto autors satura nodošanai.

4. Pie valodas līdzekļu atlasēs ņemiet vērā:

- teksta stilistiskās īpatnības;
- teksta žanru.

Tādā veidā, analizējot sākuma teksta atstāstījumu, nepieciešams pievērst uzmanību ne tikai atsevišķiem tā elementiem, bet arī tekstam kopumā, visu komponentu vienotībai, mācīt racionālus teksta interpretācijas un iegaumēšanas paņēmiēnus.

Krievu valodas mācību metodikā uzkrāta liela pieredze kā skolēnus mācīt rakstīt atstāstījumu. T. Ladiženskaja piedāvā, atstāstījuma sagatavošanas stundas shēmu:

1. Stundas mērķa uzstādīšana.
2. Ievadvārdi (par autoru, par darbu).
3. Izteiksmīga teksta lasīšana.
4. Saruna par sākuma teksta saturu un struktūru (plāna sastādīšana).
5. Valodas analīze.
6. Atstāstījuma uzdevuma precizēšana.
7. Atkārtota teksta lasīšana.
8. Patstāvīga atstāstījums teksta uzrakstīšana. (21)

M. Ļvovsizveidojis savu shēmu atstāstījuma sagatavošanas stundai:

1. Skolēnu brīdināšana par atstāstījumu un tā veidu:
  - atstāstīt vajadzēs detalizēti, sīki, izmantojot valodas mākslinieciskos līdzekļus, tuvu teksta paraugam;
  - atstāstīt vajadzēs pēc izvēles, piemēram, tikai to, kas attiecas uz vienu noteiktu darbojošos personu;
  - atstāstījums būs īss.
2. Saruna — satura analīze, dažādi darba ar valodu veidi, to vārdu, runas izteiciēnu un veselu teikumu izcelšana, ko nepieciešams izmantot atstāstījumā.
3. Izteiksmīgas lasīšanas atstrādāšana ar mērķi pārnest izteiksmīgumu uz atstāstīšanu.
4. Loģiskā un kompozicionālā teksta sadalīšana; daļu izcelšana, to virsraksta noteikšana, teksta, kas paredzēts pārstāstīšanai, plāna sastādīšana.
5. Fragmentu pārstāstīšana; iepriekšēja, «melnā» pārstāstīšana, tās trūkumu analīze.

6. Saite ar pašu skolēnu dzīvi (kur tas ir iespējams): pievēršanās analogiskiem gadījumiem no pašu skolēnu dzīves, izlasītā sasaiste ar personīgo skolēnu pieredzi. (21)

M. Ļvova un T. Ladiženskajas pieejas ir daļēji līdzīgas. Abi lingvodidakti vienādi uzskata, ka sākt darbu atstāstījuma uzrakstīšanā nepieciešams no atstāstījuma veida precizēšanas. Otrais posms ir izteismīga teksta lasīšana un tālāk notiek saruna par teksta saturu, darbs ar vārdnīcu. Abi autori atzīmē teksta sadalīšanas pa daļām posmu un plāna sastādīšanu.

Nākamie T. Ladiženskajas metodikā minētie posmi ir uzdevuma precizēšana, atkārtota lasīšana, kam seko paša atstāstījuma uzrakstīšana. Savukārt, M. Ļvovs piedāvā daudz detalizētāku teksta satura sadalīšanu: teksta fragmentu atstāstīšana, „melnā” pārstāstīšana un nobeigumā, ne mazāk svarīgs darba posms ir saikne ar pašu skolēnu dzīvi, kas, pēc autora domām, ievērojami atvieglo teksta iegaumēšanas uzdevumu.

N. Žuravļova savā rakstā nosauc klasisko atstāstījuma uzrakstīšanas struktūru, kas balstīta uz daudzu lingvodidaktu pieredzi un tā ir:

1. Sagatavošana teksta uztverei.

Pareizs sākums ir puse no veiksmes. Pirms stundas sākuma obligāti nepieciešams ieinteresēt skolēnus. Pie tam, ieinteresēt ne tikai ar to, ka pēc kāda laika viņš varēs pareizi un skaisti atstāstīt savas domas, bet arī ar to, ka pašu labāko atstāstījumu, piemēram, obligāti nolasīs klasē vai piestiprinās pie stenda, kā paraugu.

2. Teksta sākotnējā lasīšana.

Pirms lasīšanas obligāti brīdināt bērnus, ka pēc teksta nolasīšanas par to sekos jautājumi. Kurš no bērniem pilnīgāk un labāk atbildēs uz tiem.

3. Saruna par teksta saturu.

Obligāti ir jāuzslavē skolēnus par pilnīgākajām un spilgtākajām atbildēm, jāstimulē radoša attieksme pret darbu.

4. Teksta dalīšana daļās. Plāna sastādīšana.

Teksts sadalīts nozīmes daļās. Katrai daļai tiek dots virsraksts. Pie tam, plāna punkti katram skolēnam var būt dažādi. Jāizdod skolēniem lapiņas un jādod katram iespēja uzrakstīt savu plānu, ko viņš sastādījis kolektīvās apspriedes laikā. Pēc iespējas jāizskata iespējamie variantus, jāpasaka priekšā, kādi punkti veiksmīgi, kādi ne īpaši un galvenais, lai rindkopas virsraksts atspoguļotu tās galveno domu.

5. Teksta sastādīšana pēc plāna.

Parasti tekstu pārstāsta 2 - 3 labākie skolēni. 2. – 3. klasēs labāk to darīt pēc plāna punktiem. Šajā posmā nepieciešams aptaujāt pēc iespējas vairāk skolēnus, dot iespēju

izteikties arī vājākiem skolēniem, palīdzēt viņiem ieraudzīt savus trūkumus, dot iespēju pašiem izlabot trūkumus, nonākt pie labas atbildes. 3.- 4. klasēs nepieciešams atstāstīt visu tekstu 1 - 2 reizes. Precizēt, kā savādāk var izteikt domu, citādi veidot atbildi.

6. Leksikas - ortogrāfiskā sagatavošana.

Šī ir sinonīmu, antonīmu, perifrāžu atlase, kā arī precīzas vārda nozīmes atrašana. Laika ekonomijas dēļ un daudz rūpīgākai sagatavošanai, šo darba daļu var uzsākt iepriekšējā stundā, tieši pirms atstāstījuma uzrakstīšanas šim aspektam pievērst pēc iespējas mazāk laika.

7. Atkārtota teksta lasīšana.

Tagad nepieciešama pilnīga uzmanība. Skolēniem tiek dota iespēja pēdējo reizi dzirdēt (vai izlasīt) tekstu. Skolēni salīdzina tekstu ar plāna punktiem, pievēršot uzmanību galvenajiem vārdiem.

8. Patstāvīgais darbs.

Atstāstījuma pārrakstīšana bez labojumiem, akurāti un skaistā rokrakstā. Skolēnu darbu analīze

Nākamajā stundā pēc atstāstījuma uzrakstīšanas, metodika prasa analīzes veikšanu un darbu ar kļūdām. (16)

N. Žuravļevas metodika ir līdzīga T. Ladiženskajas metodikai. Atšķirības ir tikai tajā, ka T. Ladiženskaja uzreiz piedāvā paziņot bērniem atstāstījuma mērķi, bet klasiskajā struktūrā piedāvā bērnu ieinteresēt. Nākamā atšķirība ir tajā, ka klasiskajā struktūrā daiļdarbā nav ievadvārdu par dotā darba autoru. T. Ladiženskaja savā metodikā piedāvā šo paņēmieni. Tādi paņēmieni kā teksta lasīšana, saruna par saturu, plāna sastādīšana, atkārtota lasīšana, ir visu lingvodidaktu piedāvātajā metodikā.

Kā zināms, dzimtās valodas stundās skolēni raksta dažādus atstāstījumu veidus, kur katram ir sava specifika. Turpmāk darba autore detalizētāk aplūkos skolēna dažādu veidu atstāstījumu uzrakstīšanas īpatnības.

Detalizēta atstāstījuma uzrakstīšanas mācība.

M. Ļvovs uzskata, ka uzsākt mācību detalizētam atstāstījumam nepieciešams ar vēstījuma/stāstījuma tekstu, kam ir skaidrs sižets un tikai pēc tam mērķtiecīgi mācīt skolēniem iekļaut atstāstījumā apraksta elementus (dabas skices, cilvēku un citu priekšmetu izskatu/ārieni), apspriedes elementus. (26, 439.lpp.)

M.Ļvovs tāpat atzīmē, ka atstāstījuma apmācības gaitā mērķtiecīgi nepieciešams vērsties pie skolēniem ar sekojošu jautājumu: „Kā šī doma izteikta (kā par to teikts) rakstnieka tekstā?” Atstāstījumā jāievēro oriģināla secība (izņemot tādus atstāstījuma veidus, kur secība mainās pēc skolotāja uzdevuma), iemeslu - seku atkarības, galvenie fakti. Visa būtiskā atstāsta pilnība ir viena no svarīgākajām atstāstījuma prasībām, īpaši attiecībā uz

zinātniskā teksta atstāstīšanu. Noteikta loma atstāstīšanā, kas tuvs tekstam, ir jautājumiem. Tomēr nedrīkst aizmirst, ka satura jautājumi pazemina skolēnu patstāvības līmeni. Tāpēc nepieciešams pakāpeniski samazināt jautājumu lomu, bet pašiem jautājumiem jāklūst daudz plašākiem, vairāk kopējiem. Detalizēti, tuvu tekstam rakstisku atstāstījumu veic visās klasēs. (26, 440.lpp.)

Metodiķi ir konstatējuši tipiskas kļūdas un trūkumus, ko pieļauj skolēni detalizēta atstāstījuma uzrakstīšanas procesā un tie būtu:

- neprasme sākt personisko tekstu,
- nepilnība vai neprecizitāte teksta noslēguma daļu atstāstīšanā, neskatoties uz to, ka pirmās, sākuma daļas tika atstāstītas labi,
- autora teksta valodas apvienošana atstāstīšanas procesā,
- tādas kļūdas kā secības pārkāpums, sižeta, saišu neizpratne ir sastopamas retāk.

Otrs atstāstīšanas trūkums ir rūpīga visa teksta analīze, jo gadās, ka noslēguma daļu nepaspēj izanalizēt stundā un izskata sasteigti, kas arī noved pie atstāstījuma trūkumiem.

Tāpat atstāstījuma vienmērību atvieglo teksta dalīšana daļās, plāna sastādīšana un atstāstīšana pa daļām. Šeit palīgloku izpilda izvēles atstāstījums: dažādi atstāstījuma veidi, cieši saistīti savā starpā.

M. Ļvovs piedāvā veikt detalizēta atstāstījuma uzrakstīšanas darbu sekojošā veidā: tekstu, kas paredzēts atstāstījumam, skolēni lasa ne vairāk kā 2 reizes, lai viņi to neiemācītos no galvas, pēc tam notiek saruna, kuras uzdevums – noskaidrot, vai visi skolēni pareizi sapratuši, pilnīgi apzinās izlasīto, stāsta idejas jēgu, iemeslu - seku saites.

Nākamais darba posms ir plāna sastādīšana (plāns var tikt sastādīts sarunas gaitā). Pēc tam notiek darbs ar vārdiem, vārdu nozīmes un to uzrakstīšanas analīze, tiek pievērsta uzmanība svarīgāko sintaktisko konstrukciju uzbūvei un valodas mākslinieciskajiem līdzekļiem. Var tikt sastādīti atsevišķi teikumi un pat teksta fragmenti. Visbeidzot, skolēni patstāvīgi raksta atstāstījuma tekstu, bet skolotājs seko viņu darbam un sniedz nepieciešamo palīdzību skolēniem, katram individuāli. Pēc tam seko pašpārbaude un teksta pilnveidošana, tad skolēni nodod burtnīcas skolotājam pārbaudei. (26, 443.lpp.)

Izvēles atstāstījuma uzrakstīšanas mācība.

Atstāstīt izvēles veidā nozīmē izvēlēties no teksta to daļu, kas atbilst šauram jautājumam, šaurai tēmai, piemēram, atstāstīt tikai personāža ārējo izskatu; atstāstīt tikai divu personāžu satikšanās ainu; atstāstīt tikai dabas ainu utt. (26, 444.lpp.)

Izvēles atstāstījumam ir sekojoši veidi:

- Atsevišķas epizodes, atsevišķas ainas, pēc skolotāja jautājuma vai uzdevuma, atstāstījums.
- Epizodes, ainas, kartītes fragmenta atstāstījums pēc ilustrācijas. Nepieciešams atstāstīt to ainu, to stāsta daļu, kam atbilst ilustrācija. Svarīgākais moments tādā atstāstījumā ir noteikt, no kura momenta līdz kuram momentam nepieciešams stāstīt, lai atstāstītais fragments atbilstu ilustrācijai un tajā pat laikā būtu pilnīgi skaidrs.

Sarežģītākais izvēles atstāstījuma veids ir vairāku fragmentu, kas ņemti no dažādām teksta daļām par doto tēmu, atstāstījums. Parasti tādos gadījumos tiek uzdota lasīšana pie sevis vai skaļa izvēles lasīšana.

Sagatavošanu izvēles atstāstījumam atvieglo plāna sastādīšana, skolotāja jautājumi un valodas sagatavošana (īpaši to teikumu, ar kuru palīdzību tiek saistītas dalītās teksta daļas). Pie izvēles atstāstījuma, saskaņā ar uzdevumu, nepieciešams atstāstīt nevis visu tekstu, bet kaut kādu tā daļu, t.i. atlasīt materiālu, kas saistīts ar noteiktu personāžu, tēmu, parādību.

Tā L. Strahova atzīmē, ka izvēles atstāstījumā nepieciešams izdalīt tekstā atsevišķas tēmas, izdalīt materiālu, kas attiecas uz to vai citu tēmu, izveidot izteikumu uz savāktā materiāla pamata un atstāstīt to detalizēti. (32)

Īsa atstāstījuma uzrakstīšanas mācība.

N. Dudina atzīmē, ka īss atstāstījums skaitās visgrūtākais uzdevuma veids, jo nepieciešams ne tikai bez kļūdām atstāstīt sākuma teksta saturu, bet arī veiksmīgi pielietot informācijas „saspiešanu”. Rezultātā jāsanāk jaunam tekstam, kuram, kā jebkuram citam tekstam, jāpiemīt jēgas vērtībai, runas saistībai un atstāstījuma secībai.

N. Dudina pasvītro, lai īsi izklāstītu tekstu, nepieciešams saprast autora nodomu un teksta saturu. Īss atstāstījums prasa strukturētu teksta satura uztveri. Prasmi izdalīt tajā mikro-tēmas, noteikt tajās galveno, būtisko, atšķirt otršķirīgo.

N. Dudina apraksta trīs īsa teksta (saīsināšanas) paņēmienus:

- detaļu, sākumu izslēgšana;
- konkrētu, dažu parādību apkopošana;
- vienkāršošana.

Pie izslēgšanas nepieciešams sākumā izdalīt no teksta galveno un detaļas no pamatdomas viedokļa, pēc tam noņemt detaļas, apvienot būtisko un izveidot jaunu tekstu.

Pie materiāla apkopošanas izdala dažus faktus, pēc tam atlasa to apkopotās valodas līdzekļus un izveido (sastāda) jaunu tekstu. Kādu saīsināšanas paņēmieni izmantot katrā konkrētā gadījumā, būs atkarīgs no komunikatīvā uzdevuma un teksta īpatnībām. Šajā

gadījumā skolēnam sākumā jāatrod tekstā šos vienveidīgos faktus, jāizdala tajos kopējais, pēc tam jāatlasa to apkopotās valodas formu, t.i., jāpārformulē domu saviem vārdiem.

Šis paņēmiens balstās uz runas pārpilnības atklāšanu. Dabīgajā runā tiek izmantots daudz vairāk vārdu, nekā nepieciešams noteiktas domas izteikšanai.

Teksta valodas saīsināšanas paņēmienu pamatā ir vienkāršošanas ideja: sarežģītais jāuztver īsai atstāstīšanai, pēc autores domām, tam jāatbilst sekojošām metodiskām prasībām:

- secības saglabāšana notikumu attīstībā;
- teikumu esamība, kas atspoguļo domu, kas kopīga katrai nozīmes daļai;
- pēc iespējas gramatisko formu izmantošana, kas atšķirīgas no uztverei sniegtajām;
- nozīmes saites noteikšana starp teikumiem;
- precīzu un lakonisku valodas līdzekļu izmantošana apkopotai satura nodošanai.

Pareizi organizēts darbs atstāstījuma sagatavošanai, vispirms ir darbs teksta izpratnei un iegaumēšanai. Tāpēc skolotāja uzdevums ir izdarīt tā, lai pie teksta uztveres skolēns domās „redzētu un dzirdētu” to, ko klausās.

Īsi pārstāstīt ir grūtāk, nekā nodot saturu pilnā apjomā. Īsā atstāstīšanā nepieciešams atlasīt galveno, atsijāt otršķirīgo: skolēnam nākas pašam noteikt, kas ir svarīgs izlasītajā, bet kas ne īpaši svarīgs. Lai to paveiktu, jāizvēlas no teksta galvenais saturs, jānodod tas saistīti, secīgi, bez izlaišanas. Mācīt īsu atstāstīšanu rekomendē vēstījuma tekstos, kuros viegli redzama darbība tad sižeta izklāstījums arī veido īsu atstāstījumu.

M. Ļvova metodikā norādīts uz to, ka īsi rakstiski atstāstījumi notiek pēc mutiskajiem atstāstījumiem 2. klasē un turpinās sarežģītākos variantos trešajā un turpmākajās klasēs. (26, 445.lpp.)

Apkopojot lingvodidaktu viedokli, var izveidot īsa atstāstījuma metodiku. Skolotājs, bet biežāk paši skolēni, pārlasa tekstu 1 - 2 reizes, pēc tam kolektīvās sarunas gaitā izdala galveno, to, ko nepieciešams iezīmēt īsā tekstā, un otršķirīgo, ko nepieciešams izlaist. Tādā veidā, pirms rakstīšanas, ir mutiska sagatavošana, kuras procesā paredzēti obligātie elementi: plāna sastādīšana, darbs ar vārdiem, teikumu un atsevišķu teksta fragmentu sastādīšana. Mutisks, īss atstāstījums kļūst par īsa, rakstiska atstāstījuma pamatu. Pakāpeniski mutiskais sagatavošanas darbs samazinās, dodot vietu patstāvīgam darbam.

Atstāstījuma, ar radošo uzdevumu, uzrakstīšanas mācība.

Pēc M. Ļvova domām, atstāstījumi ar radošo uzdevumu tiks kvalitatīvi izpildīti tikai tajā gadījumā, kad skolēni labi sapratuši stāstījuma saturu, zina visus apstākļus, kuros notiek darbība. Lai veiksmīgi tiktu galā ar tādu uzdevumu, skolēnam jāiejūtas stāstījuma varoņa lomā, jāsaprot tā vecums, raksturs, redzes viedoklis, jāieskatās notikumos ar viņa acīm.

Skolēnus īpaši piesaista tādi papildinājumi, kuros „tiek projektēts” iemīļoto varoņu liktenis. Ne vienmēr skolēniem viegli to uzminēt, bet skolēnu priekšnojautas atspoguļo to personiskās dzīves pozīcijas. Papildināt izlasīto tekstu var salīdzinot ar faktiem, kas ir analogiski aprakstītajiem, bet ņemti no dzīves vai no citiem avotiem, kā arī ar savas attieksmes pret to, kas izstāstīts, izteikšanu.

Radošie papildinājumi vienmēr ir skolēna problēmsituācijas atrisināšana. (26, 448.lpp.)

Katrā atstāstījuma darba ar papildus radošo uzdevumu posmā ir savi uzdevumi. Galvenie darba posmi atstāstījuma rakstīšanā ir sekojoši:

1. Sākotnējā teksta, ko lasa skolotājs, noklausīšanās un sākotnējā iepazīšanās ar papildus radošo uzdevumu (uzdevumu nolasa skolotājs).
2. Patstāvīga noklausītā teksta, tā satura un papildus uzdevuma īpatnību pārdomāšana (darba materiālu pierakstīšana).
3. Atkārtota atstāstījuma teksta noklausīšanās.
4. Teksta melnraksta varianta un papildus uzdevuma rakstīšana pilnā vai saīsinātā veidā.
5. Atstāstījuma melnraksta un papildus uzdevuma rediģēšana.
6. Tīrā atstāstījuma varianta un papildus uzdevuma rakstīšana.
7. Tīrā atstāstījuma darba varianta pašpārbaude, izmantojot vārdnīcas.

Speciālo pētījumu, atstāstījumu tekstu krājumu, darba pieredzes analīze ļauj izdalīt un aprakstīt tos pamatpaņēmienu, ko mērķtiecīgi izmantot pie atstāstījumu veidošanas. Jāatzīmē ka vienas darba veidošanas metodes zināmas jau sen (sākotnējā teksta satura analīze, plāna sastādīšana, mutiska atstāstīšana utt.), citas var attiecināt pie oriģināliem autoru paņēmienu. Pirmās jau tika izskatītas iepriekš, savukārt, otrās darba autore piedāvā apskatīt sīkāk.

A. Rivina atgriezeniskā metodikas būtība ir tajā, ka vienam skolēnam palīdz visa klase. Tā ir, tā saucamā, teksta pa rindkopām apgūšana. Katra mācību grāmatas paragrāfa vai kāda cita teksta rindkopu skolēns apgūst kopā ar dažādiem klases biedriem, kas dod iespēju izskatīt apgūstamo tekstu no dažādiem viedokļiem, palīdzot daudz rūpīgāk un detalizētāk apgūt tēmu.

Šāda darba princips ir tajā, ka pirmās rindkopas apgūšanai skolēni atrod sev pārinieku, ar kuru kopā lasa, apspriež, noskaidro saturu, dod tam virsrakstu (ja pirmajā posmā grūti dot nosaukumu, tad var pierakstīt dotās rindkopas galveno domu). Rindkopas nosaukumu vai tās galveno domu skolēna burtnīcā ieraksta viņa sadarbības partneris. Tādā pašā veidā skolēns palīdz savam partnerim tikt galā arī ar viņa rindkopu, nosaukt to un ierakstīt tās nosaukumu

viņa burtnīcā. Tas viss tiek izpildīts ar noteikumu, ka katram ir sava tēma, kas atšķiras no otra tēmas.

Nākamās rindkopas analīzei skolēns meklē jaunu partneri, tam stāsta jaunās rindkopas saturu, bet tālāk lasa, apspriež, noskaidro kopā otrās rindkopas saturu. Kopā izdomā nosaukumu otrajai rindkopai un pārinieks ieraksta dotās rindkopas nosaukumu burtnīcā. Tādā pat veidā notiek darbs partnera rindkopas apgūšanai.

Trešajai rindkopai skolēns meklē jaunu partneri, pastāsta tam pirmo divu rindkopu saturu un tālāk ar viņu lasa, apspriež, noskaidro trešās rindkopas saturu. Izdomā nosaukumu un ieraksta to burtnīcā. Pēc tam viņš noklausās sava partnera stāstu par apgūtajām rindkopām, palīdz viņam tikt galā ar jauno, dot nosaukumu un ierakstīt šīs rindkopas galveno domu burtnīcā.

Pēc visa teksta apgūšanas, iegūto zināšanu nostiprināšanai un sistematizācijai, skolēns uzstājas ar ziņojumu par uzdoto tēmu mazā grupā. Pēc tam skolēns izvēlas jaunu tēmu un to izstrādā tādā pašā veidā. Kontrole, pēc skolēnu vēlēšanās, notiek pēc vienas vai vairāku tēmu apgūves.

Darba ar atstāstījuma tekstu sakārtošanai mainīga sastāva pāros autors izstrādājis sekojošu „Algoritmu/darba kārtību”. Mainīga sastāva pāros pie atstāstījuma uzrakstīšanas.

Skolēns A pusbalsī lasa pirmās rindkopas tekstu, skolēns B uzmanīgi klausās. Skolēns B atstāsta noklausīto tekstu, skolēns A uzmanīgi klausās un pēc nepieciešamības precizē, papildina. Skolēni uzdod cits citam jautājumus par pirmās rindkopas tekstu un atbild uz tiem, izmantojot, ja nepieciešams, tekstu. Skolēni kopīgi izdomā nosaukumu pirmajai rindkopai un ieraksta to savās burtnīcās kā plāna punktu. Skolēni patstāvīgi izraksta „Vārdnīcā” grūtos vārdus no rindkopas (pie tam, “grūto vietu” vārdā izceļ ar citas krāsas tinti).

Darbs ar otro rindkopu tiek veikts tāpat, sākot ar pirmo punktu, bet skolēni šoreiz mainās ar lomām (skolēns B lasa, skolēns A klausās, pēc tam pārstāsta). Un tālāk pēc „Algoritma”.

Pēc divu pirmo rindkopu apstrādes, tiek veidoti jauni pāri, kuri veic analogisku darbu ar sekojošām divām teksta rindkopām.

Pie iepazīšanās ar šo darba algoritmu skolēnu uzmanība būtu jāpievērš sekojošam:

1. Ļoti svarīgi lasīt skaidri, tā, lai klausītājam nerastos grūtības teksta uztverē, jo citādi viņš nevarēs labi atstāstīt dzirdēto tekstu.
2. Tiek atzīmēts jautājumu par tekstu sastādīšanas svarīgumu. Skolēniem tiek teikts, jo vairāk jautājumus tie cits citam uzdos, jo labāk iegaumēs tekstu. Jautājumi var būt dažādi: kas noskaidro konkrētu vārdu, jēdzienu nozīmi, precizē rindkopu daļu nozīmes saiti utt.

3. Visus ierakstus skolēni izdara savās burtņīcās. Darba beigās burtņīcas tiek nodotas pārbaudei skolotājam, kurš novērtē katra darbu atsevišķi un šeit svarīga ir arī ortogrāfija un kaligrāfija/glītrakstīšana. Bez tam, ja pie rindkopas nosaukšanas pārinieki nenonāca pie vienota viedokļa, tad burtņīcas īpašnieks ieraksta to virsraksta variantu, kas apmierināja viņu, jo tieši viņam turpmāk nāksies izmantot šo plānu.
4. Pie sarežģīto vārdu no rindkopas ierakstīšanas „Vārdnīcā”, skolēniem vārda „grūtā vieta” obligāti jāizceļ ar citas krāsas tinti (zaļu, sarkanu, zīmuli). Šis paņēmiens ir aizgūts no senas franču pedagogu prakses. Galvenais uzsvars šeit tiek likts uz to, ka ar redzes palīdzību vairāk iegaumē burtu vārdā, kas izceļas citu burtu vidū, bez tam, pats uzrakstīšanas process izslēdz neuzmanīgas, nevērīgas attieksmes iespēju. Tāda ieraksta mērķtiecīgumu, vispirms, nosaka pati nodarbību mehānika: uzmanība pastāvīgi saspringta, lai nepalaistu garām sarkano (zaļo) burtu, kā arī pats uzrakstīšanas process notiek ļoti palēninātā tempā, jo pēc vairākiem „melnajiem” burtiem, kas uzrakstīti ar vienu tinti, nepieciešams paņemt rakstāmo ar citu (sarkanu) tinti, ar to uzrakstīt burtu, atkal to nolikt un paņemt pirmo rakstāmo.

Mācību nodarbības struktūra kopumā ir sekojoša:

1. Skolotāja informatīvais ievads.
2. Teksta apstrāde pa rindkopām pa pāriem mainot sastāvu (pēc „Algoritma”).
3. Vienreizēja teksta lasīšana skaļi, ko dara skolotājs.
4. Patstāvīga teksta rakstiska atstāstīšana, izmantojot sastādīto „Plānu” un „Vārdnīcu”.

Izglītojošā atstāstījuma izveidošanai ar A. Rivina metodiku, nepieciešamas vismaz divas mācību stundas. Ja šis darbs notiek sistemātiski, tad tāds laika posms ir pilnīgi pietiekams. Tomēr, ja skolēni tādā mācību stundā ir pirmo reizi un teksts ir liels pēc apjoma, tad ar divām akadēmiskajām stundām var nepietikt. Pirmajām nodarbībām, kurās izmantota A. Rivina metodika, nepieciešams vai nu palielināt mācību stundu skaitu sarakstā vai samazināt mācību teksta apjomu.

Darba ar atstāstījumu netradicionālā metode.

Krievu valodas mācību metodikā lingvodidakti sastopas ar dažādiem sākotnējā teksta uztveres līmeņiem. Nacionālo skolu skolēni klausoties var ne līdz galam uztvert to vai citu sākuma tekstu, jo to valodas barjera ļoti atšķiras no krievvalodīgajiem skolēniem.

Aprobējot un apgūstot netradicionālo darbu ar atstāstījumu metodi, krievu valodas mācību sistēmā tika ieviesta jauna sākotnējā teksta uztveres metode. Šo metodi sauc par

netradicionālu, jo pie darba ar atstāstījumu skolēni izmanto teksta uztveres zīmējumu metodi. Skolēni, kuriem ļoti attīstīta redzes atmiņa, var ar zīmējuma palīdzību izklāstīt sākotnējā teksta saturu un tādejādi daudz vieglāk uztvert sākotnējo tekstu.

Darba ar atstāstījumu netradicionālās metodes darba posmi:

1. posms. Ievada saruna. Skolēnu iepazīstināšana ar darba metodi, teksta tēmu.
2. posms. Darbs ar vārdiem.
3. posms. Teksta lasīšana. (lasot, skolēni zīmē savus zīmējumus par teksta saturu).
4. posms. Saruna par tekstu ar zīmējuma palīdzību.
5. posms. Rediģēšana (pārbaude un kļūdu labošana, teksta korekcija).

Apgūstot un izmantojot atstāstījumu netradicionālo metodi, darba autore nonāca pie secinājuma, ka tādu metožu pielietošana nodrošina augstu teksta satura apzināšanās līmeni. Komunikatīvā uzdevuma realizācijai, dažādās dzīves saskarsmes situācijās nepieciešams izmantot, atjaunot un pilnveidot darba ar atstāstījumu netradicionālās metodes, kas palīdz skolēnam aktivizēt to apguvi, attīstīt iztēli un aktivizēt skolēna radošo domu.

Rekomendācijas atstāstījuma apguvei ar netradicionālo metodi:

- Pirms izmantot darba ar atstāstījumu netradicionālo metodi, nepieciešams detalizēti apgūt šo metodi, to iespējams izmantot jebkurā klasē, ņemot vērā skolēnu attīstības līmeni.
- Nepieciešams ņemt vērā skolēnu vecuma īpatnības.
- Nepieciešams skolēnus pirms darba iepazīstināt ar turpmāko darbu, ar darba posmiem.
- Ņemot vērā skolēnu vecuma īpatnības, var izmantot ilustrācijas, tabulas, shēmas.
- Atstāstījumu ar tādiem paņēmieniem var veikt 2 - 3 reizes gadā, tad skolēniem radīsies interese rakstīt atstāstījumu, radīsies saistīta teksta sastādīšanas prasmes un iemaņas.

Secinājumi.

Lingvodidaktu viedokļi ir līdzīgi attiecībā uz to, ka galvenie atstāstījuma uzrakstīšanas posmi ir sekojoši:

- Sākotnējā teksta noklausīšanās, ko lasa skolotājs un sākotnējā iepazīšanās ar papildus radošo uzdevumu (uzdevumu nolasa skolotājs).
- Patstāvīga satura un noklausītā teksta īpatnību un papildus uzdevuma apdomāšana (darba materiālu pierakstīšana).
- Otrreizējā atstāstījuma teksta noklausīšanās.

- Teksta melnraksta varianta un papildus uzdevuma uzrakstīšana pilnā vai saīsinātā veidā.
- Atstāstījuma melnraksta un papildus uzdevuma rediģēšana.
- Atstāstījuma tīrraksta varianta un papildus uzdevuma uzrakstīšana.
- Darba tīrraksta varianta pašpārbaude, izmantojot vārdnīcas.

Pēc atstāstījuma uzrakstīšanas obligāti tiek veikta skolēnu izveidoto tekstu mutiskā analīze un pieļauto kļūdu labojums.

Kā tekstus atstāstījumiem jaunākajās klasēs parasti izmanto pabeigtus klasiskās literatūras darbus, nelielus stāstus un pasakas. Tos atlasot, jāņem vērā pieejamība, tematiskā daudzveidība, atbilstība vecuma interesēm, audzinošā nozīme un tekstu jauninājumi. Jaunākajās klasēs parasti dominē teksti par nedzīviem priekšmetiem un dzīvniekiem.

3. 4. KLASĒS SKOLĒNU PRASMJU RAKSTĪT ATĀSTĪJUMUS PILNVEIDOŠANA UN ANALĪZE

Savu praktisko darbu diplomdarba ietvaros autore veica pēc šāda plāna:

1. Diagnosticēja 4.klašu skolēnu zināšanu un prasmju attīstības līmeni rakstīt atstāstījumu. Diagnostika tika veikta 4. klasē: 2011.gada septembrī (23 skolēni). Sākumskolas skolotāju anketēšana: 2011. gada septembrī (6 skolotāji).
2. Aprobēja praksē metodes, paņēmienus un mācību uzdevumu veidus ar mērķi pilnveidot 4. klases skolēnu prasmi rakstīt atstāstījumu: aprobācija veikta 2011. gada oktobrī un novembrī.
3. Apkopja un izanalizēja pētījuma rezultātus: 2011. gada novembrī.

3.1. 4. klases skolēnu prasmes rakstīt atstāstījumus analīze, skolotāju anketēšana un tās rezultāti

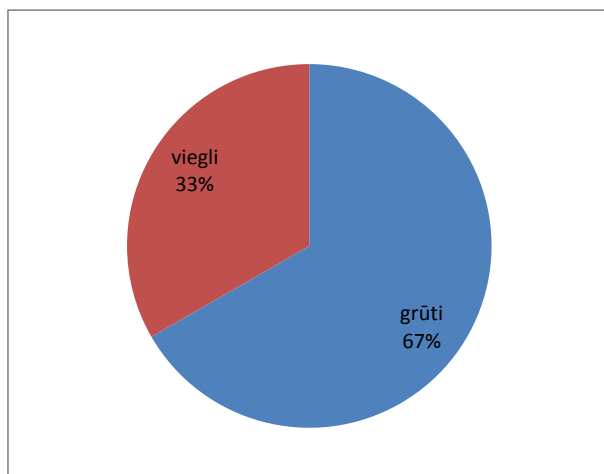
Rīgas vidusskolā diplomdarba autore veica sākumskolas skolotāju anketēšanu, kuras *mērķis* bija noskaidrot kā skolotāji novērtē skolēnu sasniegumus atstāstījuma rakstīšanas procesā un kādas grūtības konstatē, ar ko sastopas skolēni, veidojot personisko atstāstījuma tekstu.

Anketēšanā piedalījās 6 skolotāji, kuri strādā 3. un 4. klasēs. Diplomdarba autore piedāvāja skolotājiem atbildēt uz 6 anketas jautājumiem (skat. 4. pielikumu).

Pirmā jautājuma uzdevums bija noskaidrot, vai viegli, pēc skolotāja domām, skolēni tiek galā ar tekstu atstāstījumu uzrakstīšanu.

Skolotāju viedoklis, atbildot uz doto jautājumu, sadalījās sekojoši:

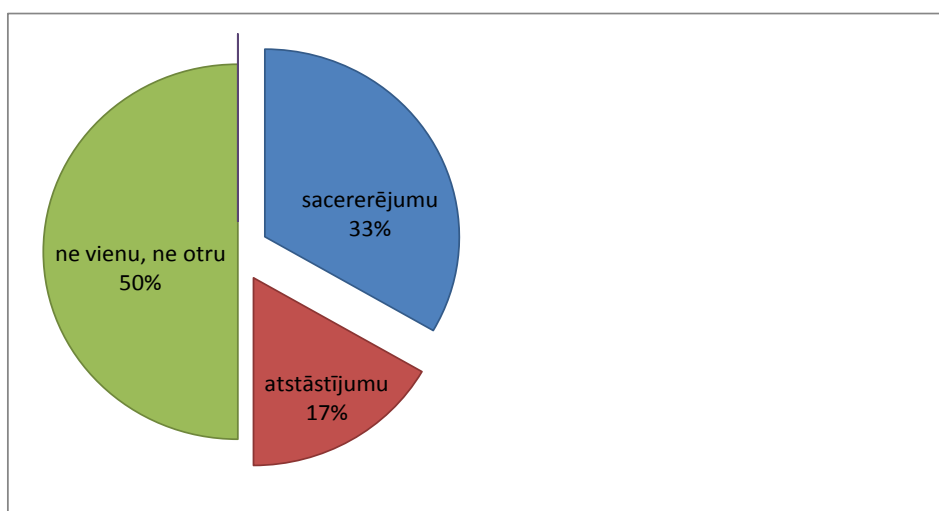
- 4 skolotāji uzskata, ka nav viegli tikt galā ar šo uzdevumu;
- 2 skolotāji pārliecināti, ka tas ir viegli.

3.1.att. Skolotāju viedoklis par grūtības pakāpi skolēniem rakstīt sacerējumu

Otrā jautājuma uzdevums: noskaidrot, kādu darba veidu – sacerējumu vai atstāstījumu bērni labprātāk raksta. Skolotāju viedoklis, atbildot uz šo jautājumu, sadalījās sekojoši:

- 2 skolotāji uzskata, ka sacerējumu;
- 3 skolotāji atbildēja, ka ne vienu, ne otru;
- 1 skolotājs atbildēja, ka atstāstījumu.

3.2.att. Skolotāju viedoklis skolēnu attieksmi pret sacerējuma vai atstāstījuma rakstīšanu

Anketas trešā jautājuma uzdevums: noskaidrot, ar kādām grūtībām skolēni parasti sastopas, rakstot atstāstījumus. Atbildot uz doto jautājumu, visi skolotāji bija vienisprātis, ka pats grūtākais skolēniem ir atcerēties autora teksta saturu:

- 3 skolotāji atzīmēja, ka izklāstot autora teksta saturu, skolēni parasti novirzās no tēmas;

- 3 skolotāji piekrita tam, ka skolēni fantazē (iekļauj atstāstījumā faktus, kas nav autora tekstā);
- 2 skolotāji nosauca to, ka skolēni pieļauj ortogrāfijas kļūdas.

Ceturrtā anketas jautājuma uzdevums: noskaidrot, kā parasti tiek organizēts darbs ar kļūdām pēc tam, kad skolotājs pārbaudījis atstāstījumu. Pēc skolotāju atbildēm var secināt, ka visbiežāk praksē izmanto sekojošus paņēmienus:

- labākais atstāstījums tiek nolasīts klasē;
- tiek analizēti satura trūkumi, tēmas izklāstīšana;
- tiek izvērtētas ortogrāfijas un runas kļūdas;
- 1 skolotājs piebilda, ka izmanto individuālu pieeju, ar dažiem skolēniem kļūdas tiek labotas pēctundu darbā.

Piektā anketas jautājuma uzdevums: noskaidrot, kādas tipiskas kļūdas skolotāji konstatē atstāstījumu tekstos. Skolotāji atzīmēja sekojošas tipiskās kļūdas:

1. **Satura kļūdas:**

- neatbilstību teksta oriģinālam;
- neatbilstību iepriekš sastādītajam plānam.

2. **Ortogrāfijas/pareizrakstības kļūdas:**

- darbības vārda vārda saknē;
- neizrunājami līdzskaņi;
- nenoteiksmes formas darbības vārdi;
- kļūdas vārdos;
- balsīgie un nebalsīgie līdzskaņi;
- nepareiza vārdu dalīšana zilbēs (pārņemšana nākamajā rindā);
- burtu nomaīņa un kļūdas.

3. **Runas kļūdas:**

- lietvārdi netiek aizvietoti ar vietniekvārdiem;
- nepareizi izveidots teikums.

4. **Interpunkcijas kļūdas:**

- komatu trūkums sarežģītos teikumos;
- nav teikumu robežu;
- dalījuma komats.

Piektā anketas jautājuma uzdevums: noskaidrot, ko skolēni attīsta atstāstījumu uzrakstīšanas procesā, kurā skolotājiem tika piedāvāts numurēt dotos variantus saskaņā ar to nozīmības pakāpi:

- attīsta atmiņu;
- pilnveido rakstveida runas pareizību;
- pilnveido prasmi izveidot personisko tekstu;
- māca uztvert autora teksta saturu un stilistiku;
- pilnveido klausītāja kultūru.

Skolotāji atzīmēja, ka atstāstījums, pirmkārt, attīsta atmiņu un pilnveido prasmi izveidot personisko tekstu. Tālāk, klausīšanās laikā, skolēni mācās uztvert autora teksta saturu un stilistiku, tāpat pilnveido klausītāja kultūru, bet, atstāstījuma teksta uzrakstīšanas laikā, pilnveido rakstveida runas pareizību.

Secinājumi:

Skolotāju atbilžu analīze ļauj secināt, ka mūsdienu skolēni nepietiekamā līmenī pārvalda atstāstījumu uzrakstīšanas prasmes. Skolotāji savos viedokļos bija vienprātīgi par to, ka galvenās problēmas skolēnu atstāstījuma rakstītprasmes attīstībā ir sekojošas:

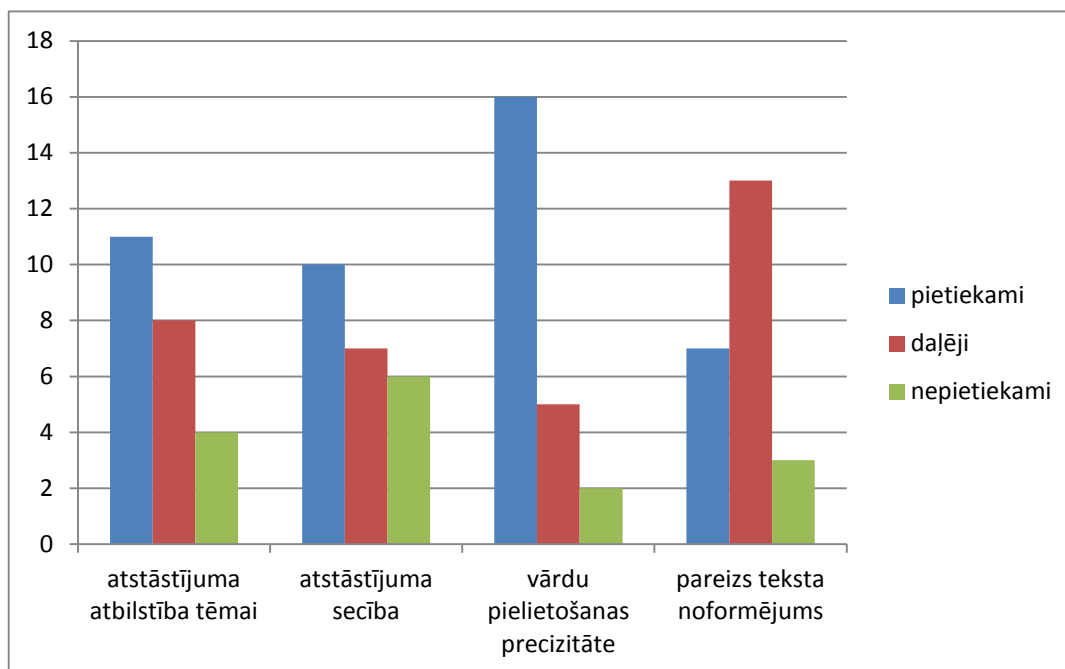
- ortogrāfijas kļūdas;
- būtiskas atkāpes no autora teksta, rakstot atstāstījumu, kas izkropļo darba jēgu;
- atstāstījuma galvenās daļas trūkums, svarīgāko notikumu izlaišana, kas attēloti autora tekstā.

4. klases skolēnu rakstveida darbu (atstāstījumu) problēmas pētījuma laikā, diplomdarba autore analizēja 4. klases skolēnu rakstveida darbus (atstāstījumus). Analīzes mērķis bija noteikt skolēnu sasniegumus atstāstījumu tekstu rakstīšanā, konstatēt problēmas un kļūdas skolēnu tekstos (skat. 5. pielikumu). Tika analizēti 23 skolēnu rakstveida darbi.

Analīzei tika izvēlēti skolēnu atstāstījumi par tekstu "Liepa". Analīze tika veikta pēc šādiem kritērijiem:

- atstāstījuma teksta atbilstība autora teksta tēmai un galvenajai domai;
- atstāstījuma secība, jēgas un gramatiskās saites esamība starp teikumiem un teksta daļām;
- vārdu pielietošanas precizitāte;
- pareiza teksta noformēšana (runas kļūdu trūkums/esamība).

Darbu analīzes rezultāti apstrādāti un attēloti diagrammu veidā.

3.3 att. Skolēnu rakstveida darbu analīzes rezultāti

Skolēnu atstāstījumu tekstu analīzes rezultāti ļāva secināt sekojošo:

- Kritērijs: *atstāstījuma teksta atbilstība autora teksta tēmai un galvenajai domai.*

Saskaņā ar šo kritēriju, vairākums klases skolēnu, rakstot personiskā atstāstījuma tekstu, nenovirzas no autora teksta tēmas un galvenās domas. Tomēr daži skolēni pārvalda doto prasmi daļēji vai nepietiekamā līmenī.

- Kritērijs: *atstāstījuma secība, jēgas un gramatiskās saites starp teikumiem un teksta daļām esamība.*

Saskaņā ar dotā kritērija analīzi, liela daļa skolēnu ievēro pareizu atstāstījuma secību, saglabā pareizu jēgas un gramatisko saiti. Ir skolēni, kuri pārvalda doto prasmi daļēji vai pat nepietiekamā līmenī.

- Kritērijs: *vārdu pielietošanas precizitāte, pareizs teksta noformējums.*

Saskaņā ar doto kritēriju, vairākums dotās klases skolēnu, izveidojot personisko atstāstījuma tekstu, ievēro autora teksta tēmu un galveno domu. Tomēr daži klases skolēni pārvalda doto prasmi daļēji vai nepietiekamā līmenī.

- Kritērijs: *pareizs teksta noformējums (runas kļūdu trūkums/esamība).*

Saskaņā ar šo kritēriju, vairākums skolēnu darbos sastopams pietiekami daudz gramatikas kļūdu. Analīze parādīja, ka dotā prasme skolēniem ir attīstīta daļēji. Tomēr ir arī skolēni, kuriem dotais kritērijs ievērots ir pietiekamā līmenī.

Ir daļa skolēnu, kuriem var novērot nepietiekamu zināšanu līmeni attiecībā uz visiem minētajiem kritērijiem.

Kļūdas, ko pieļāvuši skolēni atstāstījuma uzrakstīšanā, var iedalīt sekojošās grupās – teksta, leksikas, ortogrāfijas, interpunkcijas.

Turpmāk darba autore izskatīs katru kļūdas veidu detalizētāk.

Teksta kļūdas. Daudzi skolēni, rakstot atstāstījuma tekstus, tiecās saīsināt autora tekstu, pievienojot faktus, kas nav autora tekstā (fantazēja), daļēji novirzījās no tēmas.

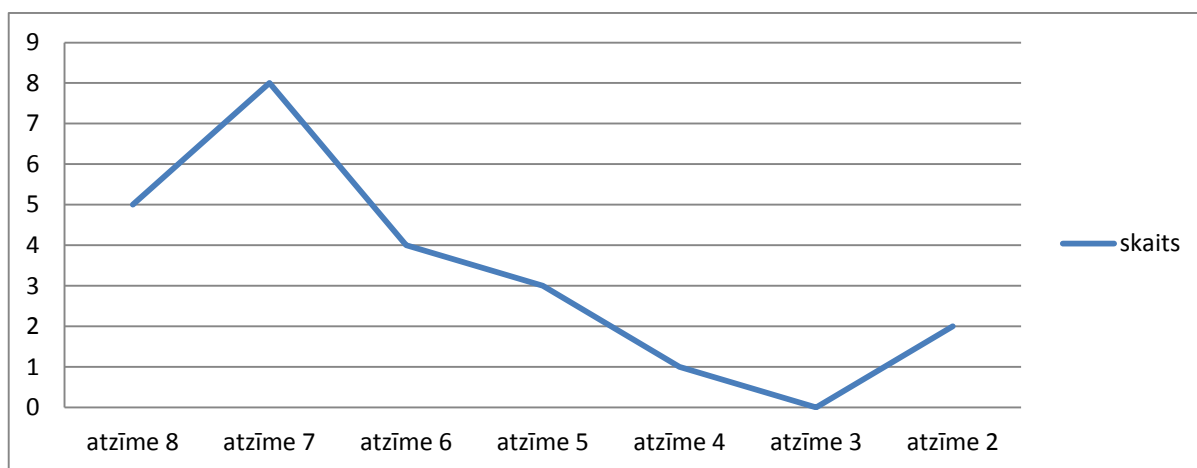
Leksikas kļūdas. Daži skolēni atstāstījumu tekstos neizmantoja leksikas nomaīņas paņēmieni. Tieši tāpēc, viņu tekstos tika lietots tikai lietvārds “liepa”, ko būtu nepieciešams nomainīt ar vietniekvārdiem vai sinonīmiem.

Ortogrāfijas kļūdas. Liela daļa skolēnu pieļāva ortogrāfijas kļūdas. Pieļautās kļūdas bija samērā daudzveidīgas, visizplatītākās bija darbības vārda nenoteiksmes forma, neakcentēts patskanis vārda saknē, priedēkļi, **-пре, -при**, kļūdas vārdos, balsīgie un nebalsīgie līdzskaņi, valsts nosaukums uzrakstīts ar mazo sākumburtu.

Interpunkcijas kļūdas kļūdas tika novērotas trīs skolēniem, kas teikuma beigās nelika punktu. Divi skolēni nelika komatus.

Skolēnu atstāstījumu tekstus rezultātā skolotājs novērtēja dažādi.

Pārsvarā novērtējums bija 7 balles, bija arī novērtējums 2 balles. Vidējā balle bija 6.21.

3.4 att. Atstāstījuma novērtējuma rezultāti

3.2. Dažu mācību uzdevumu, kas virzīti uz 4. klases skolēnu prasmes rakstīt atstāstījumu pilnveidošanu, aprobācija

Klases skolēnu rakstveida darbu analīzes rezultātā, diplomdarba autore noformulēja galvenās skolēnu prasmes uzrakstīt atstāstījumus problēmas un tās ir:

1. Nepareizs atstāstījuma teksta ortogrāfijas noformējums. Tipiskākās ortogrāfijas kļūdas skolēnu atstāstījumos:
  - darbības vārda saknē;
  - neizrunājami līdzskaņi;
  - nenoteiksmes formas darbības vārdi;
  - kļūdas vārdos;
  - balsīgie un nebalsīgie līdzskaņi;
  - nepareiza vārdu dalīšana zilbēs (pārņemšana nākamā rindā);
  - burtu nomainīšana un kļūdas.
2. Atkāpes no autora teksta tēmas un domas, rakstot atstāstījumu, kas izkropļo darba jēgu.
3. Atstāstījuma galvenās daļas trūkums, svarīgāko notikumu, kas attēloti autora tekstā, izlaišana.

Lai palīdzētu skolēniem pilnveidot prasmi uzrakstīt atstāstījumus, diplomdarba autore aprobēja dažas mācību uzdevumu metodes, paņēmienus un veidus.

Ar šo mērķi autore izstrādāja mācību stundu konspektus, kuru materiāls, no vienas puses, ļāva ievērot skolotāja tematisko plānu, kas sastādīts konkrētai klasei, bet no otras puses, pilnveidot skolēnu prasmes atstāstījumu rakstīšanas jomā.

Vadīto stundu tēmas:

1. Personu vietniekvārdi.
2. Vietniekvārdu locīšana.
3. Darbības vārdu nenoteiksme.
4. Darbības vārdu konjugācija/locīšana.
5. Vēstījuma teksts.
6. Apraksta teksts.
7. Spriedumu teksts.
8. Darbs ar tekstu, korekcija.
9. Vēstījuma atstāstījuma uzrakstīšana.

Lai palīdzētu skolēniem pilnveidot ortogrāfijas prasmes, kas nepieciešamas atstāstījuma teksta ortogrāfiski pareizai noformēšanai, mācību stundas laikā skolotāja piedāvāja skolēniem:

- Atkārtot un nostiprināt tēmu «Personu vietniekvārdi». Ar šo mērķi tika izskatīta tabula par uzdoto tēmu un izpildīti vairāki uzdevumi, kas paredzēti dotās tēmas nostiprināšanai.
- Piedalīties didaktiskā (vārdu) spēlē. Šim mērķim tika izmantota spēle «mīkla», kas ļāva skolēniem nostiprināt zināšanas.
- Tekstu, kurā bija stila kļūdas, rediģēšana. Skolēni atrada stila kļūdas tekstā un aizvietoja lietvārdus ar pēc nozīmes un formas piemērotiem vietniekvārdiem. Bez tam, šī darba gaitā, skolēni atkārtoja ortogrammu «Neuzsvērts patskanis lietvārdu galotnēs». (skat. 6. pielikumu)

Vērojot to, kā skolēni izpildīja uzdevumus, autore konstatēja, ka ar uzdevumiem skolēni tiek galā pietiekami viegli, galvenās grūtības radīja teksta rediģēšanas uzdevums.

Ortogrāfijas prasmju pilnveidei notika mācību stunda, kuras tēmas „Vietniekvārdu locīšana” apguves laikā tika veikts sekojošais:

- Dotās tēmas nostiprināšanai autore izmantoja tabulu no mācību grāmatas, veica skolēnu aptauju jau par zināmo materiālu un materiāla nostiprināšanai tika paredzēti vairāki uzdevumi. (skat. 9.pielikumu)
- Tika veikts darbs ar vārdiem, ar mērķi nostiprināt pareizu vārdu rakstīšanu.
- Vingrinājumā teksta rediģēšana, tika nostiprināti interpunkcijas noteikumi izsaukuma teikumā. (skat. 13.pielikumu)

Mācību stundas laikā, autore konstatēja, ka dotā tēma bērniem nerada grūtības.

Tāpat notika mācību stunda par tēmu „Darbības vārdi nenoteiksmes formā”, jo atstāstījumu tekstu diagnostikas posmā tika konstatētas daudz kļūdu (skat. 14. pielikumu), tāpēc šajā stundā:

- ar mērķi likvidēt dotās tēmas kļūdas, tika analizēta tabula, tika izpildīti vairāki mutiski un rakstveida uzdevumi;
- notika darbs ar vārdiem, ar mērķi nostiprināt vārdu pareizrakstību;
- didaktiskās spēles formā (krustvārdu mīklas minēšana) tika nostiprinātas iepriekš iegūtās zināšanas par tēmu „Darbības vārds”.

Novērojot skolēnu darbu mācību stundās, autore konstatēja, ka skolēni labāk tiek galā ar mutiskiem uzdevumiem vai strādājot pie tāfeles. Patstāvīgie uzdevumi daļai skolēnu rada grūtības.

Lai palīdzētu skolēniem pilnveidot ortogrāfijas prasmes, kas nepieciešamas ortogrāfiski pareiza atstāstījuma teksta noformēšanai, mācību stundas gaitā diplomdarba autore piedāvāja skolēniem:

- nostiprināt tēmu „Darbības vārdu locīšana”;
- īpaša loma tika pievērsta noteikumam „Mīkstinājuma zīme pēc balsīgiem līdzskaņiem 2. personas darbības vārdu vienskaitļa galotnēs”, un šim mērķim autore izmantoja uzskates līdzekļus (tabulu no grāmatas, pierakstu uz tāfeles), bet ar doto palīglīdzekļu palīdzību tika izpildīti vairāki uzdevumi, kas virzīti uz dotās tēmas atkārtošānu un nostiprināšanu. (skat. 16.pielikumu)

Mācību stundas laikā autore konstatēja nenozīmīgus uzlabojumus mācību satura apguvē. Mutisko uzdevumu izpildes laikā skolēni labi tika galā ar uzdevumiem.

Ortogrāfijas prasmju pilnveidošanai autore mācību stundā izmantoja tēmu „Vēstījuma teksts” (skat. 21. pielikumu), kuras realizācijā:

- mācību stundas mērķis bija iepazīties ar vēstījuma tekstu, uz kādiem jautājumiem dotais teksts atbild, doto tekstu uzrakstīšanas kritēriji;
- uzdevuma teksta rediģēšanas laikā, skolēni sastapās ar ortogrammām: piedēkļi чн, чк; mīkstinājuma zīme pēc balsīgajiem, šķiramā mīkstinājuma zīme. (skat. 23.pielikumu)

Vērojot to, kā skolēni izpildīja uzdevumus, autore konstatēja, ka skolēniem rada grūtības uzdevumi tekstu rediģēšanā un ortogrāfijas kļūdu konstatācijā.

Nākamās mācību stundas laikā (skat. 24.pielikumu), kuras mērķis bija palīdzēt skolēniem pilnveidot viņu ortogrāfiskās prasmes, kas nepieciešamas ortogrāfiski pareizam atstāstījuma teksta noformējumam, tika veikts sekojošais:

- autore piedāvāja nostiprināt zināšanas par tēmu “Apraksta teksts”, tāpēc autore piedāvāja salīdzināt divus teksta veidus (vēstījuma un apraksta), noskaidrot atšķirības;
- tika pievērsta īpaša loma apraksta teksta izveidošanā;
- rediģēt tekstu, kurā sastopamas ortogrammas, kas bērniem bija jākonstatē un jāizskaidro. (skat. 26. pielikumu)

Vērojot to, kā skolēni izpildīja uzdevumus, autore konstatēja, ka skolēni bija apguvuši atšķirības starp vēstījuma un apraksta tekstiem.

Lai palīdzētu skolēniem pilnveidot viņu ortogrāfijas prasmes, kas nepieciešamas ortogrāfiski pareiza atstāstījuma teksta noformējumam, mācību stundas laikā diplomdarba autore piedāvāja skolēniem (skat. 27.pielikumu):

- nostiprināt tēmu „Sprieduma teksts” un šim mērķim autore piedāvāja skolēniem trīs tekstu veidus un skolēnu uzdevums bija atpazīt, pie kāda teksta tipa (vēstījuma, apraksta vai sprieduma) attiecināms dotais teksts;
- konstatēt katra teksta tipa īpatnības;
- uzdevuma rediģēšanas laikā (skat. 29.pielikumu) tika atkārtota tēma „Darbības vārdu locīšana”.

Mācību stundas laikā autore konstatēja, ka skolēni pietiekamā līmenī apguvuši zināšanas par tēmu „Teksts”.

„Būtisku noviržu no autora teksta pie atstāstījuma uzrakstīšanas, kas kropļo darba jēgu” un „atstāstījuma galvenās daļas trūkuma, svarīgu notikumu izlaišanas, kas atspoguļoti autora tekstā” problēmu novēršanai, notika mācību stundas ar tēmām:

- Vēstījuma teksts. (skat. 21. pielikumu)
- Apraksta teksts. (skat. 24. pielikumu)
- Sprieduma teksts. (skat. 27. pielikumu)
- Darbs ar tekstu, korekcija. (skat. 30. pielikumu)
- Vēstījuma atstāstījuma uzrakstīšana. (skat. 33. pielikumu)

Uzdevumi šajās stundās tika virzīti uz to, lai skolēniem turpmāk būtu vieglāk izveidot savus atstāstījumu tekstus. Diplomdarba autore tiecās uz to, lai skolēni demonstrētu prasmes pareizi atstāstīt autora tekstu, pēc iespējas mazāk papildinātu tekstu ar savu fantāziju un stingri sekotu atstāstījuma secībai (daļām). Šim mērķim tika veikts sekojošais:

- nostiprinātas kopējās zināšanas par tēmu „Teksts”;
- nostiprinātas dažādu tekstu veidu atšķirības (vēstījuma, apraksta, sprieduma);
- sastādīti tekstu plāni (skat. 26. pielikumu);
- tika piemērots teksta nosaukums (skat. 23.pielikumu un 29.pielikumu);
- veiktas pārrunas par teksta saturu;
- veikta teksta analīze izmantojot jautājumus.

Vērojot to, kā skolēni izpildīja uzdevumus, autore konstatēja, ka nelielai skolēnu daļai ir grūtības sastādīt plānu. Vislabāk skolēni tika galā ar teksta analīzi izmantojot jautājumus. Sarunas par saturu laikā, skolēniem bija grūtības noteikt teksta galveno domu.

Kā apkopojumu visam veiktajam pētījuma darbam, skolēni uzrakstīja atstāstījumu (skat. 33.pielikumu). Atstāstījuma mērķis bija konstatēt, kādā līmenī skolēni pilnveidojuši savas prasmes rakstīt atstāstījuma tekstus.

3.3. Aprobācijas rezultātu analīze

Tēmas „Ceturtās klases skolēnu prasmes rakstīt atstāstījumu tekstus pilnveidošana” pētījuma gaitā diplomdarba autore konstatēja galvenās problēmas, ar kurām sastopas 4. klases skolēni pie atstāstījumu rakstīšanā ir:

- ortogrāfijas kļūdas;
- būtiskas atkāpes no autora teksta pie atstāstījuma teksta uzrakstīšanas, kas kropļo darba jēgu;
- galvenās atstāstījuma daļas trūkums, svarīgu notikumu, kas atspoguļoti autora tekstā, izlaišana.

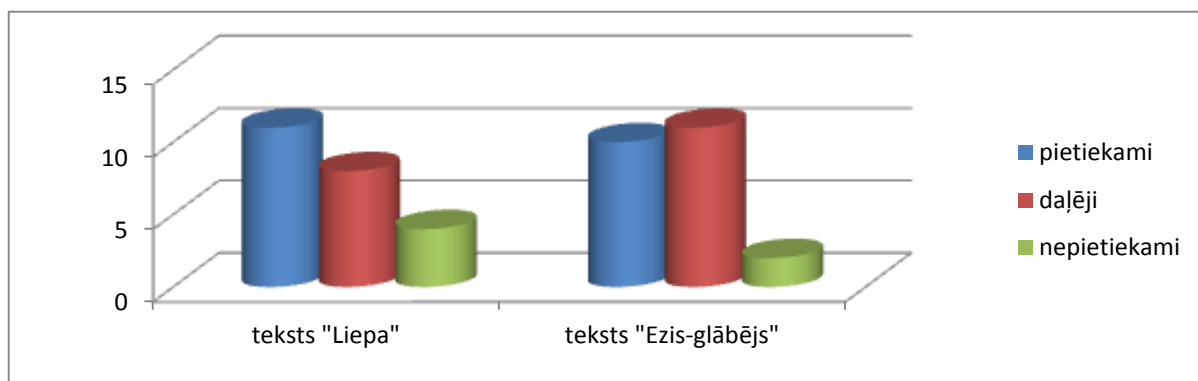
Lai palīdzētu skolēniem atrisināt šīs problēmas un pilnveidotu prasmes rakstīt atstāstījumus, diplomdarba autore izstrādāja un novadīja vairākas mācību stundas. Aprobācijas beigās autore piedāvāja bērniem uzrakstīt atstāstījumu par tekstu „Ezis – glābējs”, kura rezultāti tika analizēti pēc tiem pašiem kritērijiem, kas tika formulēti diagnostikas posmā (skat. 3.2. nodaļu).

Skolēnu atstāstījumu tekstu salīdzinošā analīze (diagnostikas etaps un pēcprobaācijas etaps) parādīja sekojošo:

- *Kritērijs:* atstāstījuma teksta atbilstība tēmai un galvenajai autora teksta domai.

Skolēnu atstāstījumu tekstu analīze parādīja, ka skolēnu skaits, kas diagnostikas posmā demonstrēja pietiekamu dotā kritērija apguves līmeni, nedaudz pazeminājās (no 11 skolēniem uz 10 skolēniem). Tas izskaidrojams ar to, ka gala atstāstījuma uzrakstīšanas laikā skolēni pievienoja faktus, kas nav autora tekstā (fantazēja), daļēji novirzījās no tēmas.

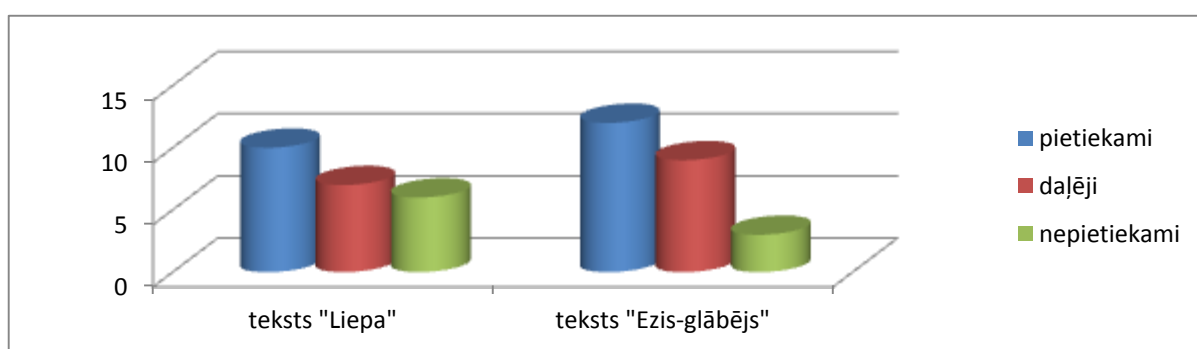
Tomēr to skolēnu skaits, kas iepriekš, rakstot personiskos atstāstījumu tekstus novirzījās no tēmas un galvenās autora teksta domas, samazinājās: diagnostikas posmā līdzīgas kļūdas pieļāva 4 skolēni, bet pēc mērķtiecīgi izvēlēto uzdevumu veikšanas 2 skolēni.

3.5. att. Atstāstījuma teksta atbilstība autora teksta tēmai un galvenajai domai

- *Kritērijs*: atstāstījuma secība, jēgas un gramatiskās saites starp teikumiem un teksta daļām esamība.

Skolēnu gala atstāstījumu tekstu analīze parādīja, ka skolēnu skaits, kas diagnostikas posmā nodemonstrēja pietiekamu līmeni, bija 10 skolēni, tomēr aprobācijas rezultātā skolēnu skaits, kas pietiekamā līmenī pārvalda dotās prasmes, palielinājās (no 10 skolēniem uz 12 skolēniem). Skolēnu skaits, kas izveidojot personiskos tekstus, neievēroja atstāstījuma secības prasības un nodemonstrēja nepietiekamu līmeni, samazinājās (no 6 skolēniem uz 3 skolēniem).

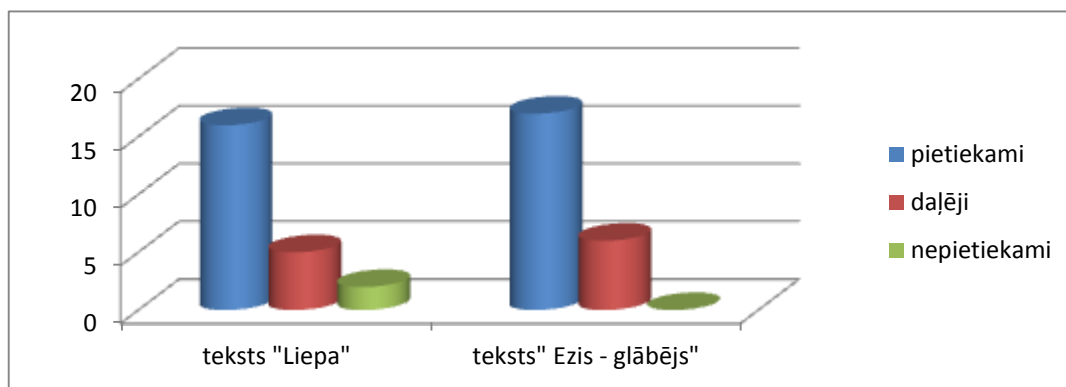

3.6. att. Kritērija atstāstījuma secība analīze, jēgas un gramatiskās saites starp teikumiem un teksta daļām esamība

- *Kritērijs*: vārdu pielietošanas precizitāte.

Skolēnu gala atstāstījumu tekstu analīze parādīja, ka skolēnu skaits, kas diagnostikas posmā demonstrēja pietiekamu dotā kritērija apguves līmeni, nedaudz palielinājās (par vienu skolēnu). Skolēnu skaits, kas pārvalda prasmi tekstā nomainīt lietvārdus ar vietniekvārdiem un lietvārdiem - sinonīmiem arī palielinājās (par vienu skolēnu).

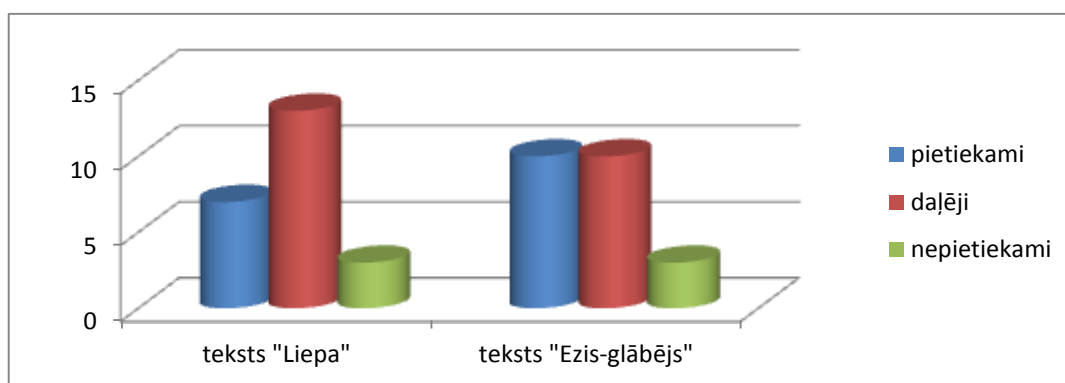
Noslēguma darbā nepietiekamais līmenis attiecībā uz doto kritēriju netika konstatēts.

3.7. att. Vārdu pielietojšanas precizitātes kritērija analīze

- *Kritērijs*: pareizs teksta noformējums (runas kļūdu trūkums/esamība).

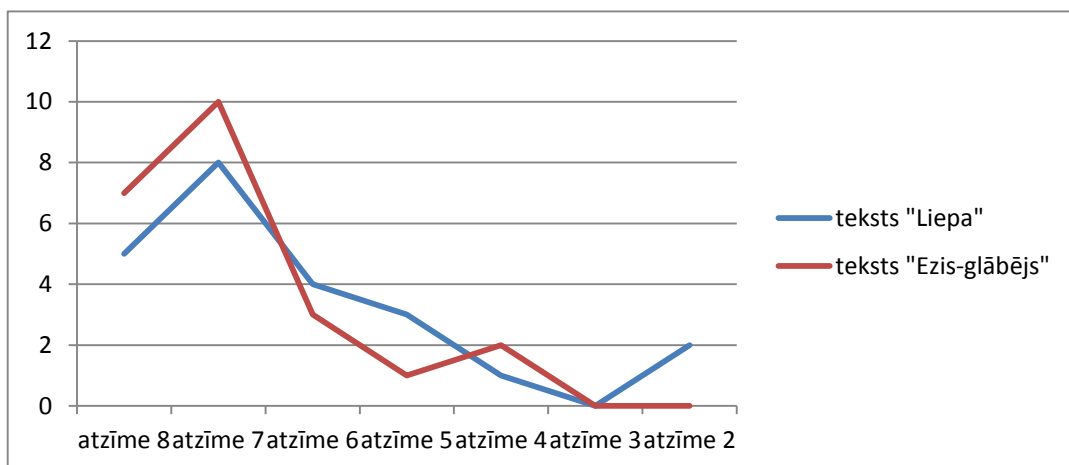
Pēcaprobācijas posma rezultātu analīze parādīja, ka skolēnu skaits, kuri pie savu atstāstījumu tekstu uzrakstīšanas nepieļauj runas kļūdas un pārvalda doto prasmi pietiekamā līmenī, palielinājās par 3 skolēniem. Savukārt, skolēni, kuri demonstrē dotajā kritērijā vidēju līmeni, kļuva par trīs skolēniem mazāk. Jāatzīmē, ka skolēnu skaits, kas pieļauj ievērojamu kļūdu daudzumu, palika iepriekšējā līmenī.

3.8 att. Kritērija pareiza teksta noformēšana (runas kļūdu trūkums/esamība) analīze

Tāpat kā diagnostikas posmā, vērtējums, ko skolēni saņēma par gala atstāstījuma teksta uzrakstīšanu, bija dažāds. Tomēr dotajā posmā vairākums skolēnu saņēma 8 balles, bet diagnostikas posmā pārsvarā bija vērtējums 7 balles.

Bez tam, pēc aprobācijas neviens skolēns nesaņēma nepietiekamu vērtējumu par savu atstāstījumu. Par pirmo tekstu vidējais rādītājs bija 6.21 balles, par otro tekstu vidējais rādītājs jau bija 6.8 balles. Skolēni labāk tika galā ar teksta uzrakstīšanu, kas bija tuvs pēc satura autora tekstam. Tāpat nedaudz, bet tomēr, samazinājās gramatisko kļūdu skaits.

3.9. att. Atstāstījuma vērtējumu salīdzinošā analīze

Līdz ar to, gala atstāstījuma teksta uzrakstīšanas analīzes rezultāti liecina par to, ka darbs, ko veica pētījuma autore, sekmēja 4. klases skolēnu prasmju pilnveidi, ievērot autora teksta saturu, un iemācīja skolēnus pareizi strukturēt atstāstījumu.

NOBEIGUMS

Diplomdarba mērķis bija pilnveidot 4. klases skolēnu prasmes veidot atstāstījumu tekstus krievu valodas mācību stundās, ņemot vērā reālās problēmas, ar kurām sastopas skolēni atstāstījumu rakstīšanas procesā, kā arī analizēt uzkrāto pieredzi mūsdienu lingvodidaktikā.

Diplomdarba uzdevumi bija:

1. Izanalizēt jēdziena „prasme rakstīt atstāstījumu” saturu, pamatojoties uz zinātniski-didaktiskās literatūras analīzi.
2. Apkopot lingvodidaktisko pieredzi, kas virzīta uz skolēnu runas prasmju pilnveidošanu atstāstījumu rakstīšanā.
3. Konstatēt problēmas, ar kurām sastopas 4. klases skolēni, rakstot atstāstījumus, noteikt šo problēmu iemeslus.
4. Aprobēt praksē dažas metodes un paņēmienus, ar mērķi – palīdzēt skolēniem pilnveidot prasmi rakstīt atstāstījumus; apkopot pētījuma rezultātus, izdarīt secinājumus.

Pirmā darba daļa tika veltīta jēdziena „prasme rakstīt atstāstījumu” analīzei, pamatojoties uz zinātniski-didaktiskās literatūras analīzi. Darba rezultātā autore apguva un izanalizēja sekojošu autoru – T. Ladiženskajas, L. Paramonovas, M. Ļvova, L. Strahova, T. Davidova darbus. Pēc lingvodidaktu viedokļa, runas attīstība ir svarīgs dzimtās valodas mācību uzdevums. Runa ir jebkuras prāta darbības pamats, komunikācijas līdzeklis. Skolēnu prasme salīdzināt, klasificēt, sistematizēt, tiek veidota zināšanu apguves procesā caur runu un tāpat atklājas runas darbībā. Loģiski precīza, pierādījumu, tēlainā mutiskā un rakstveida skolēna runa ir prāta attīstības rādītājs.

Atstāstījums, savukārt, ir viens no saistītās rakstiskās runas veidiem jaunākajiem skolēniem. Skolēnu saistītās runas attīstības sistēmā, liela loma ir atstāstījumiem (mutiskiem un rakstiskiem), kas veido un pilnveido skolēnu saistīto runu. Atstāstījumu sagatavošanas un rakstīšanas procesā, skolēniem izstrādājas prasme veikt loģisko teksta analīzi, izcelt tajā galveno un otršķirīgo, sastādīt izteikšanās plānu, precīzi nodot dzirdētā (izlasītā) saturu, saistīti izteikt domas, saglabājot teksta leksikas un stila īpatnības. Bez tam, tāds darba veids ļauj attīstīt ortogrāfijas un interpunkcijas prasmes.

Apkopojot materiālu, kas attēlots pirmajā daļā, darba autore izdarīja sekojošus secinājumus:

- Atstāstījums ir mutisks vai rakstisks teksta pārstāstījums. Tiek izmantots vispārīzglītojošā skolā (pamatā sākumskolas un 4.-8. klasēs), kā viens no

galvenajiem klases darba veidiem skolēnu runas attīstībai, sekmē pareizrakstības un stilistikas prasmju veidošanu un nostiprināšanu. Termins “atstāstījums” aptver vairākus mutiskus un rakstisku vingrinājumus: no, gandrīz vārds vārdā, pēc apjoma neliela teksta pārstāstīšanas, līdz īsai vesela darba satura atstāstīšanai.

Pēc satura izšķir sekojošus atstāstījumus: vēstījuma, apraksts (dabas parādību, darba procesu utt.), sprieduma.

Atstāstījumi pēc veikšanas mērķa: apmācošie, kontroles.

Atstāstījumi pēc teksta satura nodošanas paņēmiena: detalizēti (pilnīgi, tuvu tekstam), saīsināti (īsi), izvēles, atstāstījumi ar radošiem uzdevumiem (ar sacerējumu elementiem).

Darba ar tekstu procesā, skolēni mācās analizēt, sintezēt, izcelt galveno, koncentrēt uzmanību uz vienām parādībām un abstrahēties no citām.

Darbs ar mākslas tekstu paraugiem pozitīvi ietekmē emocionālo sfēru, māca sajūst tēlu, attīsta radošu un reproducējošu iztēli. Padziļināts darbs ar tekstu, kas ir pirms atstāstījuma, paaugstina lasīšanas kultūru.

Otrā darba daļa tika veltīta lingvodidaktiskās pieredzes apkopošanai, kas virzīta uz skolēnu runas prasmju pilnveidi atstāstījumu rakstīšanas gadījumā. Šīs darba daļas izstrādes procesā, autore izmantoja tādu autoru kā T. Ladiženskajas, N. Žuravļova, M. Ļvova, V. Konovalova, N. Boiko, darbus.

Doto lingvodidaktu viedoklis bija, ka galvenie atstāstījuma uzrakstīšanas posmi ir sekojoši: sākotnējā teksta, ko lasa skolotājs, noklausīšanās un sākotnējā iepazīšanās ar papildus radošo uzdevumu (uzdevumu lasa skolotājs; patstāvīga noklausītā teksta un papildus uzdevuma satura un īpatnību apdomāšana (darba materiālu pieraksts); otrreizēja atstāstījuma teksta noklausīšanās; teksta melnraksta un papildus uzdevuma uzrakstīšana pilnā vai saīsinātā veidā; atstāstījuma melnraksta un papildus uzdevuma rediģēšana; atstāstījuma tīrraksta varianta un papildus uzdevuma uzrakstīšana; darba tīrraksta varianta pašpārbaude, izmantojot vārdnīcas.

Lingvodidakti rekomendē pēc atstāstījuma uzrakstīšanas obligāti veikt skolēnu izveidoto tekstu mutisko analīzi un strādāt ar pieļautajām kļūdām.

Jaunākajās klasēs, pēc lingvodidaktu viedokļa, parasti izmanto pabeigtus klasiskās literatūras darbus, nelielus stāstus, pasakas u.c. Tos atlasot, nepieciešams ņemt vērā pieejamību, tematisko daudzveidību, atbilstību vecuma interesēm, audzinošo nozīmi un tekstu aktualitāti. Jaunākajās klasēs parasti dominē teksti par nedzīviem priekšmetiem un dzīvniekiem.

Darba trešajā daļā autore konstatēja problēmas, ar kurām sastopas 4. klases skolēni atstāstījumu rakstīšanas procesā un noteica šo problēmu iemeslus. Diplomdarba autore aprobēja praksē dažas metodes un paņēmienus, ar mērķi – palīdzēt skolēniem pilnveidot prasmi rakstīt atstāstījumus un apkopoja pētījumu rezultātus.

Problēmu, ar kurām sastopas skolēni, atstāstījumu rakstīšanas procesā, konstatēšanai, autore izstrādāja anketu, kuras mērķis bija noskaidrot, kā skolotāji novērtē skolēnu sasniegumus viņu atstāstījumu rakstīšanas procesā un ar kādām grūtībām sastopas skolēni pie personiskā atstāstījuma teksta rakstīšanā. Skolotāju atbilžu analīze ļāva secināt, ka mūsdienu bērni nepietiekamā līmenī pārvalda atstāstījumu rakstīšanas prasmes.

Skolotāju viedokļi saskanēja, ka galvenās problēmas skolēnu prasmes rakstīt atstāstījumus attīstībā ir sekojošas: ortogrāfijas kļūdu esamība, būtiskas atkāpes no autora teksta pie atstāstījuma teksta uzrakstīšanas, kas sakropļo darba jēgu, galvenās atstāstījuma daļas trūkums, svarīgu notikumu izlaišana, kas atspoguļoti autora tekstā.

Tāpat autore veica skolēnu rakstisko darbu analīzi, ar mērķi noskaidrot skolēnu sasniegumus atstāstījumu uzrakstīšanā, konstatēt problēmas un kļūdas skolēnu tekstos. Analīzes rezultātus autore attēloja grafiku veidā. Rakstisko darbu analīze palīdzēja autorei sastādīt uzdevumus, kas vērsti uz to, lai palīdzētu skolēniem problēmas, kas konstatētas skolotāju anketēšanas rezultātā, novērst.

Kā visa veiktā pētnieciskā darba rezultātu, autore piedāvāja 4. klases skolēniem uzrakstīt vēstījuma atstāstījumu. Dotā atstāstījuma mērķis bija konstatēt, kādā līmenī skolēni pilnveidojuši savas prasmes rakstīt tekstus – atstāstījumus. Atstāstījuma rezultāti tika izanalizēti pēc tiem pašiem kritērijiem, kas tika formulēti diagnostikas posmā.

Diplomdarba mērķa sasniegšanas konstatācijai, darba autore veica salīdzinošo skolēnu atstāstījumu tekstu analīzi diagnostikas un noslēguma posmā.

Tādā veidā, gala atstāstījuma analīzes rezultāti liecina par to, ka diplomdarba mērķis ir sasniegts. Darbs, ko pētījuma autore veikusi, sekmēja 4. klases skolēnu prasmju pilnveidi ievērot autora teksta saturu un pareizi strukturēt personisko atstāstījuma tekstu. Jāatzīmē, ka skolēnu skaits, kas pieļāva daudz kļūdu savu atstāstījumu tekstu veidošanā palika iepriekšējā līmenī.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. *Krievu (dzimtā) valoda 1. - 9. klasei. Mācību programmas (krievu valodā) paraugs: ar labojumiem 2010. gada septembrī.* Rīga: VISC, 2005. 148 lpp.
2. *Mazākumtautības valoda. Mācību priekšmeta standarts 1. – 9. klasei.* MK noteikumi Nr.1027, 19.12.2006, Rīga: Ministru kabinets - [atsauce 20.05.2011.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150407&from=off>
3. **Šiliņa, V., Petre, V., Švanka, E., Kursiša, K., Blaua, V.** *Metodika un pieredze 1.* Rīga: Poligrafists, 2003. 139 lpp.
4. **Алексеева, М. М., Яшина, Б. И.** *Методика развития речи и обучения родному языку дошкольника.* Москва: Академия, 2000. 400 с.
5. **Богданова, О. Ю., Леонов, С. А., Чертов, В. Ф.** *Методика преподавания литературы.* Москва: Академия, 1999. 307 с.
6. **Бойко, Н. В.** *Система пропедевтической работы при обучении изложению в начальной школе.* - [atsauce 21.09.2011.]. Pieejams: <http://festival.1september.ru/articles/520174/>
7. **Борисенко, С. Н.** *Работа над изложением.* - [atsauce 21.10.2011.]. Pieejams: www.proshkolu.ru/goblog/41944-a317440
8. **Бурнашева, Н.Е.** *Нетрадиционный метод работы над изложением.* – [atsauce 12.10.2011.]. Pieejams: <http://festival.1september.ru/articles/506396>
9. **Быстрова, Е. А., Львова, С. И., Капинос, В. И., Разумовская, М. М., Гостева, Ю. Н., Цыбулько, И. П.** *Обучение русскому языку в школе: учебное пособие для студентов педагогических вузов.* Москва: Дрофа, 2004. 240 с.
10. *Виды изложений.* - [atsauce 24.10.2011.]. Pieejams: http://www.hi-edu.ru/CentrDovusBooks/Rus1/Rus1_6.pdf.
11. **Выготский, Л. Г.** *Язык мыслей.* – [atsauce 15.09.2011.]. Pieejams: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Vugot/intro.php#ш77
12. **Гаврилина, М. А.** *Русский язык 4 класс.* Рига: Mācību grāmata, 2004. 254 с.
13. **Гаврилина, М. А.** *Русский язык в 4-5 классах. Книга для учителя.* Рига: Mācību grāmata, 2004. 232 с.
14. **Давыдова, Т.** *Дружок, учимся писать сочинения и изложения. 2 класс.* Москва: Стрекоза, 2009. 33 с.
15. **Елецкая, О. В. Горбачевская, Н. Ю.** *Коррекция дизорфографии у учащихся 5-6 классов.* Москва: Школьная Пресса, 2003. 64 с.

16. **Журавлёва, Н. В.** *Работа над изложением в начальной школе как компонент развития связной речи младших школьников.* - [atsauce 5.10.2011.]. Pieejams: <http://ntroichkoe12.minusa-edu.ru/p21aa1.html>
17. *Изложение как вид письменных работ.* – [atsauce 09.10.2011.]. Pieejams: <http://vmo.kst-goo.kz/images/stories/rus/konsultatsii/2.doc>
18. *Изложение, виды и методика проведения.* - [atsauce 09.10.2011.]. Pieejams: <http://dyatlovo.grodno.unibel.by/sm.aspx?uid=1076>
19. *Использование обратной методики Ривина для написания изложений.* – [atsauce 23.10.2011]. Pieejams: <http://menobr.ru/material/default.aspx?control=15&id=9825&catalogid=27#qб>
20. **Коновалова, В. П.** *Методика развития речи.* – [atsauce 12.10.2011]. Pieejams: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/metodika-razvitiya-svyaznoi-rechi-mladshikh-shkolnikov>
21. **Ладыженская, Т. А.** *Методика развития речи на уроках русского языка.* Москва: Просвещение, 1980. 240 с.
22. **Максимук, Н. Н.** *Сборник изложений по русскому языку 2-4 классы.* Москва: Дом педагогики, 1998. 79 с.
23. **Мицакина, Т. Л., Алдошина, Н. Е., Гладкова, С. А.** *Обучение написанию изложений. Тренажёр для учащихся 2-4 классов.* Москва: Ювента, 2008. 65 с.
24. **Мухина, В. С.** *Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество.* Москва: Академия, 1999. 456 с.
25. *Обучение устной и письменной речи.* - [atsauce 09.10.2011]. Pieejams: <http://bibl.tikva.ru/base/B358/B358Chapter3-11-43.php>
26. **Парамонова, Л. Г.** *Ваш ребёнок на пороге школы: Как подготовить ребёнка к школе.* Санкт Петербург: Каро, Дельта, 2005. 384 с.
27. **Просветова, Л. И.** *Изложения и сочинения в начальной школе.* - [atsauce 25.09.2011.]. Pieejams: <http://festival.1september.ru/articles/549764/>
28. **Рамзаева, Т. Г., Львов, М. Р.** *Методика обучения русскому языку в начальной школе.* Москва: Просвещение, 1979. 431 с.
29. *Русский (родной) язык 1-9 классы. Mācību priekšmeta programmas paraugs.* Rīga: ISEC, 2005. - [atsauce 21.09.2011.]. Pieejams: http://visc.gov.lv/saturs/vispizgl/programmas/pamskolai/krval_dzval_1_9.pdf
30. **Русский (родной) язык 1-9 классы. Mācību priekšmeta programmas standarts.** Rīga: ISEC, 2006. - [atsauce 21.09.2011.]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150407&from=off>

31. **Соловейчик, М. С.** *Русский язык в начальных классах: Теория и практика обучения: Учебное пособие для педагогических учебных заведений.* Москва: Академия, 1997. 383 с.
32. **Страхова, Л. Л.** *Тексты для изложений.* Санкт-Петербург: Литера, 2007. 62 с.
33. *Требования к написанию изложения.* - [atsauce 21.09.2011.]. Pieejams: <http://www.fschool-6.edusite.ru/DswMedia/izlogenie.doc>

Pielikumi

Sacerējuma-vēstījuma teksts

Текст изложения - повествование

Кормушка

Галя и Саша жили в сторожке. Зимой дети подвесили к ёлке кормушку и насыпали корм. Однажды около кормушки появилась белочка. Она осторожно прыгнула на кормушку. Малышка стала есть семечки. Ребята сделали для белочки столик. Они угощали её ягодами, сухими грибочками. Иногда дети зарывали корм в снег. У белки хорошее чутьё. Она лапками разгребала рыхлый снег и брала съестное. Всю зиму белочка прибегала к кормушке

Sacerējuma-apraksta teksts

Текст изложения – описание

Я открыл глаза. Белый и ровный свет наполнял комнату. Я встал и подошел к окну – за стеклами все снежно и безмолвно. В туманном небе на головокружительной высоте сияла одинокая луна, и вокруг нее переливался желтоватый круг. Когда же выпал первый снег? Я подошел к ходикам. Было так светло, что ясно чернели стрелки. Они показывали два часа.

Я уснул в полночь. Значит, за два часа так необыкновенно изменилась земля, за два коротких часа поля, леса и сады заморозила стужа. Через окно я увидел, как большая серая птица села на ветку клена в саду. Ветка закачалась, с нее посыпался снег. Птица медленно поднялась и улетела, а снег сыпался, как стеклянный дождь, падающий с елки. Потом все стихло.

Проснулся Рувим. Он долго смотрел в окно, вздохнул и сказал: “Первый снег очень к лицу земле”.

Sacerējuma-pārsprieduma teksts

Текст изложения – рассуждение

Много лет назад люди строили дворцы из кирпича. Чем же так нравился кирпич?

Во-первых, делают кирпич из глины и песка. А они почти повсюду есть под рукой. Во-вторых, кирпич не горит, воды не боится. В-третьих, в самый сильный мороз кирпич не трескается. Кроме того, в кирпичном доме тепло зимой и прохладно летом.

Поэтому так много во всем мире домов из кирпича.

Anketa skolotājiem

Анкета для учителей

Уважаемые коллеги!

Прошу Вас ответить на вопросы анкеты. В настоящее время я пишу дипломную работу на тему «Совершенствование у учащихся 4-го класса умения писать изложения на уроке родного языка». Ваши ответы помогут мне в исследовании проблемы.

1. Легко ли, по Вашему мнению, ученики Вашего класса справляются с написанием текстов-изложений? Отметьте (x)

Да Нет

2. Как Вы считаете, что ученики пишут с большим удовольствием – изложения или сочинения? Отметьте (x)

Изложения Сочинения Ни то ни другое

Объясните, пожалуйста, свой выбор: _____

---

3. С какими трудностями сталкиваются ученики Вашего класса при написании изложений? Отметьте, пожалуйста (x), допишите другое.

не могут запомнить содержание авторского текста;

не всегда умеют следовать теме авторского текста;

не всегда следуют логике событий, о которых говорится в авторском тексте;

не могут отличить главную информацию, содержащуюся в тексте, от второстепенной;

не могут грамотно оформить собственный текст-изложение;

другое: _____

---

4. Как обычно организуется работа над ошибками после написания и/или проверки изложений учителем?

_____

---

5. Укажите, какие типичные ошибки Вы констатируете в текстах изложений у учеников Вашего класса?

В содержании и структуре текста: _____

Речевые ошибки:

Орфографические:

Пунктуационные:

Другие:

---

6. Как Вы считаете, что ученики развивают в процессе написания изложений?

Пронумеруйте, пожалуйста, ответы (от 1 до 5), начиная с самого важного.

___ развивают память

___ совершенствуют грамотность письменной речи

___ совершенствуют умение создавать собственный текст

___ учатся воспринимать содержание и стилистику авторского текста

___ совершенствуют культуру слушателя

Спасибо!

Skolēnu atstāstījuma analīzes veidlapa

Анализ изложений учащихся класса

Цель анализа: определить достижения школьников при создании ими текстов изложений, констатировать проблемы и ошибки в текстах учащихся.

Критерии	достаточно	частично	недостаточно
• Соответствие текста изложения теме и основной мысли авторского текста			
• Последовательность изложения, наличие смысловой и грамматической связи между предложениями и частями текста			
• Точность словоупотребления			
• Грамотное оформление текста (отсутствие/наличие речевых ошибок)			

Типичные речевые ошибки, допущенные учениками при работе над изложением.

1) Текстовые:

---

2) Лексические:

---

3) Орфографические:

---

4) Пунктуационные:

---

1. krievu valodas stundas plāns

Русский язык "Общее понятие о личных местоимениях"

Цели и задачи урока:

- Обучающие:
  - Познакомить детей с новой частью речи – местоимением, его ролью в речи;
  - Учить анализировать, сравнивать, обобщать, делать выводы;
- Развивающие:
  - Развивать умения распознавать местоимения в речи (устной и письменной), правильно употреблять их;
  - Развивать наблюдательность, внимание, культуру речи;
- Воспитательные:
  - Воспитывать чувство интереса к русскому языку;
  - Учить детей сотрудничеству, сотворчеству.

Ход урока

I. Организационный момент, сообщение темы и целей урока.

II. Словарный диктант.

Загадка-складка:

Он на вокзале есть всегда,

К нему приходят поезда.

Двойное Р содержит он

И называется ... (*перрон*).

III. На доске:

Я, ты, он, она – вместе дружная семья.- Спишите предложение, подчеркните местоимения.

На доске:

Я, мы, они, ты, он, вы, она, оно.

- На какие две группы можно разбить данные местоимения?

(Первая группа – местоимения, которые указывают на единственное число, вторая группа – множественное число).

- Как изменяются местоимения? (по числам).

На доске и в тетрадях запись: (таблица, см. Прил. 7)

Ед. ч.: Я, ты, он, она, оно.

Мн. ч.: Мы, вы, они.

- В русском языке несколько групп местоимений. Данная группа указывает на лица, поэтому местоимения называются личными.

Личные местоимения делятся на три лица. Выделим эти группы.

- Назовите, с помощью какого местоимения говорящий указывает на самого себя (местоимение Я).

- С помощью какого местоимения группа из нескольких человек расскажет о себе? (местоимение Мы).

Это местоимения 1-го лица.

- С помощью какого местоимения вы обратитесь к товарищу? (с помощью местоимения Ты).

- Назовите местоимение, с помощью которого вы обратитесь к группе одноклассников? (с помощью местоимения Вы).

Это местоимения 2-го лица.

- Посмотрите на таблицу и назовите местоимения 3-го лица (он, она, оно, они).

IV. Работа по учебнику упражнение 43, стр. 27(см. Прил.7)

Записать в тетраде, после все вместе проверяем (устно).

V. Устно выполнить задание 44, стр.27 (см. Прил. 7)

VI. Самостоятельная работа упражнение 45, стр.28 (см. Прил. 8)

VII. Итог урока.

- Как называются местоимения, с которыми мы сегодня работали? (Личные).

- Назовите местоимения 1-лица, 2, 3.

- Назовите местоимения ед. числа, мн.ч.

- У каких местоимений можно определить род? (Он, она, оно).

- Мне бы очень хотелось, чтобы в нашем классе чаще звучало местоимение мы.

1. uzdevumu lapa

§2

27

М**Местоимёние** – это часть речи.

Существительные называют предметы, а местоимения только указывают на них (стоят на месте имён существительных!).

Например:

что? **Солнце** *поднималось.* *что?* **Оно** уже *осветило* землю.
(солнце)

Слова **я, ты, он, она, оно, мы, вы, они** называются **личными местоимениями**. Личные местоимения бывают первого, второго и третьего лица.

Единственное число		Множественное число	
1-е лицо	Я	1-е лицо	МЫ
2-е лицо	ТЫ	2-е лицо	ВЫ
3-е лицо	ОН (м.р.), ОНА (ж.р.), ОНО (ср. р.)	3-е лицо	ОНИ

Задание 43.

Спиши предложения. Укажи лицо и число личных местоимений. На месте каких существительных они стоят? На какие вопросы отвечают?

Кто?
Сделай так: **Вы** (2 л., мн. ч.) читали книгу?

1) Я пойду в библиотеку. 2) Ты обедал? 3) Летом мы много путешествовали. 4) Когда вы приедете? 5) На камне лежала змея. Она зло шипела. 6) Где же учебник? Он лежит на столе.

Задание 44. Кто больше?

Запиши существительные, на месте которых могут стоять эти местоимения.

Кто? Я – ... , ... , ... Мы – ... , ... , ... Он – ... , ... , ...

Что? Она – ... , ... , ... Он – ... , ... , ... Они – ... , ...

2. uzdevumu lapa

28

§2

Обрати внимание!

Местоимения **я, ты, он, она, оно, мы, вы, они** в именительном падеже в предложении являются **подлежащими**:

*кто?***Он** прочитал письмо.*кто?***Вы** написали письмо?**Задание 45.**

Спиши предложения в следующем порядке: с местоимениями 1-го, 2-го и 3-го лица. Подчеркни главные члены в предложениях. Устно объясни написание пропущенных букв.

1) Они медленно кружатся в воздух... . 2) Когда мы вернёмся? 3) Я выпустил из клетк... попугая. 4) Ты видел книгу? 5) Она лежит в портфел... . 6) Вы поедете к бабушк... ? 7) Они нарисуют кота в тетрад... и в альбом... .

1. Какие существительные можно написать на месте слова **они** в 1-м предложении?
2. Найди глаголы в будущем времени. На какие вопросы они отвечают?

синоптики, медуза

Задание 46.

Спиши текст, впиши буквы в слова. Найди личные местоимения, укажи их лицо, число. Подбери синоним к выделенному слову.

Ж...вотные – настоящие с...ноптики. Знаешь, кто *предвещает* морскую² бурю? Медузы. Если они прибились к берегу, то жди бури. У меня дома ж...вёт кот. Если он лож...тся к батарее – завтра похолодает.

1. Кто такие **синоптики**?
2. А ты умеешь предсказывать погоду по поведению животных? Приведи пример. Какое местоимение ты использовал в своём ответе?

2. krievu valodas stundas plāns

Склонение личных местоимений

I. Организация начала урока.

С какой частью речи близки местоимения? (существительным)

- А как еще изменяется имя существительное и местоимение? (по падежам).

- Как называется изменение по падежам? (склонением)

- Сегодня мы будем склонять местоимения.

Как пишутся местоимения с предлогами? (отдельно)

II. Объявить тему урока

Коллективно обсудить таблицу (см. Прил.10)

Устно выполнить упражнение 168, стр. 89 (см. прил.11)

III. Словарная работа

- Внимательно прочитайте предложения на доске:

У школы растут красивые б.резы. Б.резы широко раскинули свои ветви.

Уч.ник вошел в спортивный зал.. Уч.ник поздоровался с друзьями.

Дев.чка ходила в магазин. Дев.чка купила хлеб .

На окне росли п.м.доры. П.м.доры были большие, красные, спелые.

Ранней весной мы отправились в пут.ш.ствие. Пут.ш.ствие проходило по г.р.дам Латвии.

- Выпишите из них повторяющиеся слова, запишите их в столбик

- березы - (они)
- ученик - (он)
- девочка - (она)
- помидоры - (они)
- путешествие - (оно)

- Что общего между этими словами? (Они все словарные)

IV. Работа с текстом

- Как вы считаете, удачно ли построены данные предложения? Посоветуйтесь и решите, что можно изменить? Запишите эти слова рядом с существительными.
- Какие еще местоимения встретили в предложениях?
- Какие слова они заменили?

Место какой части речи заняли в предложении слова? (место имени существительного)

- Если прочитать измененное предложение, без первого, понятно ли вам будет, о ком или о чем идет речь в предложении?

Местоимение только указывает на предмет, но не называет его.

Ознакомиться с таблицей (см.прил. 12)

Выполнить упражнение 171, стр. 90 (см.прил. 12), устно проверить

V. Самостоятельная работа

Упражнение 172, стр.91 (см. прил. 13)

VI. Закрепление пройденного

Экспресс-опрос "Местоимение".

1. Укажи местоимения 1-го лица.

1) я, мы

2) ты, вы

3) он, она, оно, они

2. Какие местоимения относятся ко 2-му лицу?

1) я, мы

2) ты, вы

3) он, она, оно, они

3. Выбери местоимения 3-го лица.

1) я 2) он 3)ты 4) она 5) мы 6) оно 7) они 8) вы

4. Личные местоимения употребляются вместо...

1) имени существительного;

2) имени прилагательного.

5. Личные местоимения...

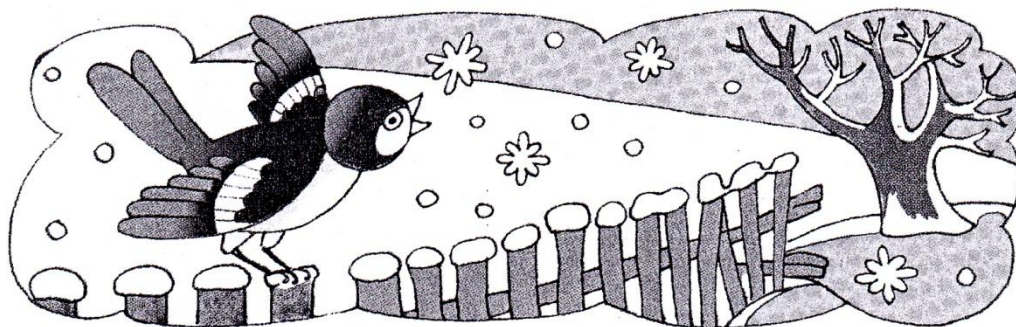
1) называют предметы;

2) указывают на предметы.

3. uzdevumu lapa

88

§5

1. В тексте выделены слова, называющие синичку или указывающие на неё. замени каждое словом **синичка**. Прочитай текст. Почему текст стал хуже? Объясни, зачем автор использует разные слова, называющие синичку.

2. Спиши текст, укажи склонение и падеж каждого существительного.

Склонение личных местоимений

М

Личные местоимения, как и существительные, склоняются.

Единственное число   Множественное число

И. п. <i>кто?</i>	<i>я</i>	<i>ты</i>	<i>мы</i>	<i>вы</i>
Р. п. <i>кого?</i>	<i>меня</i>	<i>тебя</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>
Д. п. <i>кому?</i>	<i>мне</i>	<i>тебе</i>	<i>нам</i>	<i>вам</i>
В. п. <i>кого?</i>	<i>меня</i>	<i>тебя</i>	<i>нас</i>	<i>вас</i>
Т. п. <i>кем?</i>	<i>мной</i>	<i>тобой</i>	<i>нами</i>	<i>вами</i>
П. п. <i>о ком?</i>	<i>обо мне</i>	<i>о тебе</i>	<i>о нас</i>	<i>о вас</i>

Местоимения, как и существительные, в именительном падеже являются в предложении подлежащими. А в остальных падежах – дополнениями или обстоятельствами:

кто?   *кому?*
 Он рассказал тебе эту историю?

4.uzdevumu lapa

§3

47

Внимание!

Определить лицо и число глагола можно по местоимению и по окончанию глагола или только по личному окончанию глагола:

в 1-м л., ед. ч.

в 3-м л., мн. ч.

Утром я завтракаю и иду в школу. Ребята идут в школу.

Задание 83.

Запиши предложения. Укажи лицо и число глаголов.

Сделай так: Ты ужинаешь (во 2-м л., ед. ч.) в кругу семьи.

1) Я слушаю рассказ Оли. 2) Она рассказывает о Петербурге. 3) Вы слушаете Олю с интересом. 4) Ты интересно рассказываешь, Оля! 5) Мы обязательно съездим¹ в этот город.

1. Как ты думаешь, зачем глаголы спрягаются?
2. Докажи, что слова **рассказ, рассказчик, рассказывает** однокоренные. Почему в них пишется **сс**?

Задание 84.

Запиши глаголы в три столбика (по лицам). Выдели окончания глаголов.

Полезный совет!

	ед. ч.		мн. ч.	
1 л.	-у (-ю)		-ем (-ём)	-им
2 л.	-ешь (-ёшь)	-ишь	-ете (-ёте)	-ите
3 л.	-ет (-ёт)	-ит	-ут (-ют)	-ат (-ят)

Видит², молчишь, дрожат, глядят, едете, напишу², купается, умножаем, рисуешь, стрекочет, погуляю, переписываете, строим, засыпаете, умется, помолчу, жалеет, гладите, купаемся, выгладит.

Мою, моешь, моем... ;
смеюсь, смеёшься ...

5.uzdevumu lapa

90

§5

ни грача ни слова (не)было. Тогда заглянул (в) этимологический словарь. Оказалось, что ...

1. Выпиши из 1-го абзаца выделенные словосочетания. Укажи начальную форму и падеж местоимения.

Сделай так:

к кому? ↓
* сказала мне (н. ф. – я, в д. п.).

2. Спиши 2-й абзац текста, раскрывая скобки. Допиши текст, объясни, за что **грач** получил своё «имя».

Задание 171.

1. Познакомься со склонением местоимений 3-го лица. Сравни склонение местоимений мужского и среднего рода. В чём сходство? А различие?

		Склонение местоимений 3-го лица			
		Единств. число		Множ. число	
И. п.	кто? что?	он	оно	она	они
Р. п.	кого? чего?	его	его	её	их
Д. п.	кому? чему?	ему	ему	ей	им
В. п.	кого? что?	его	его	её	их
Т. п.	кем? чем?	им	им	ею	ими
П. п.	о ком? о чём?	о нём	о нём	о ней	о них

Местоимения помогают связывать предложения в тексте. Смотри:

Я увидел **воробья**. **Он** сидел на ветке и чем-то громко возмущался. **Крикун** делал это так забавно, что все обращали **на него** внимание.

2. Запиши словосочетания, ставь местоимения **он, она, они** в нужных падежах. Укажи падежи.

Увидел (кого?) ... ; улыбнулся (кому?) ... ; попросил (кого?) ... ; интересуется (кем?) ... ; беспокоится (о ком?) ... .

6.uzdevumu lapa

§5

91

Задание 172.

Запиши предложения по образцу. Объясни постановку знаков препинания в конце 3-го и 4-го предложений.

1) Я ^{кому?} рассказал ему (он, в д.п.) сказку. 2) Я (она) никогда не видел. 3) Наш класс (они) гордится! 4) Ты раскрыл (она) нашу тайну?! 5) Мы расскажем⁴ (вы) сказку. 6) Ребята хвалили (ты) за помощь¹.

Задание 173.

С местоимениями **их, её, им, ими, его, ему, о нём, с ней, к ним** составь и запиши словосочетания: **глагол + местоимение**. Укажи начальную форму, лицо, число и падеж каждого местоимения.

Задание 174.

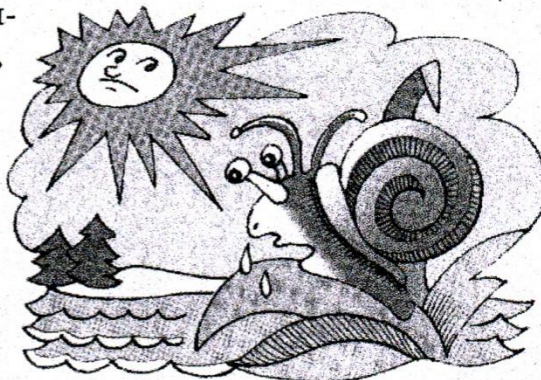
Спиши начало рассказа, впиши буквы в слова. Укажи лицо и падеж местоимений. Подчеркни члены в выделенном предложении. Объясни значение слова **нещадно** с помощью синонима.

Как улитка купалась

Был знойный день. Солнце палило нещадно. Видимо, оно расс...рдилось на людей или ему нечем было заняться.

В траве на берегу озера с...дела улитка. Ей было так жарко, что она и пошевелиться не могла. Озеро м...нило улитку, звало её в

свою прохладу. Улитка боялась его. Оно к...залось ей огромным тазом, в котором она может утонуть.

О чём дальше могло бы рассказываться в тексте? Как ты это узнал(а)? Допиши рассказ. Найди в своём тексте личные местоимения, укажи их падежи.

3. krievu valodas stundas plāns

Урок русского языка в 4-м классе на тему "Неопределенная форма глагола"

Цели урока:

Образовательные:

- Познакомить учащихся с начальной формой глагола – неопределённой;
- Формировать умения находить неопределённую форму глагола;
- Учить образовывать неопределённую форму с помощью вопроса.

Развивающие:

- Развивать географическую зоркость, внимание, память;
- Развивать логическое мышление, творческие способности учащихся.

Воспитательные:

- Воспитывать интерес к изучению предмета, активность учащегося

Ход урока

I. Оргмомент и сообщение целей урока.

На доске – опорная схема.

Учитель:

Сформулируйте тему урока, опираясь на эту схему.

Дети:

Тема сегодняшнего урока: "Неопределенная форма глагола".

Учитель:

- Верно. Сегодня мы повторим все то, что вы знаете о неопределенной форме глагола, будем учиться находить эти глаголы в тексте, ставить к ним вопросы, определять вид, а также учиться правильно употреблять их в речи.

II. Словарно-орфографическая работа.

Родина, ребята, суббота, берёза, осина, воробей, ворона, сорока, соловей, аллея, дорога, путешествие, деревня, месяц, погода, семена, овощи, овёс, пшеница, земледелие.

- Какой частью речи являются записанные слова? Что называется именем существительным?

III. Работа по теме урока

Учитель:

- Вы любите отгадывать кроссворды? Тогда приступаем к делу. Нужно заменить предложение одним словом.

1.	И	Г	Р	А	Т	Ь			
	2.	Л	Е	Ж	А	Т	Ь		
3.	С	П	А	Т	Ь				
	4.	Г	А	Л	Д	Е	Т	Ь	
5.	С	Т	О	Я	Т	Ь			
	6.	Л	О	В	Н	И	Т	Ь	

Учитель:

1) - Забавляться, развлекаться с помощью какого-нибудь интересного занятия.

Дети:

- Играть.

Учитель:

2) - Находиться всем телом в горизонтальном положении.

Дети:

- Лежать.

Учитель:

3) - Находиться в состоянии сна.

Дети:

- Спать.

Учитель:

4) - Громко кричать, перебивая друг друга.

Дети:

- Галдеть.

Учитель:

5) - Находиться в вертикальном положении, не передвигаясь.

Дети:

- Стоять.

Учитель:

- Стараться схватить движущийся предмет или захватить добычу.

Дети:

- Ловить.

Учитель:

- Что вы можете сказать о данных глаголах?

Дети:

- Они стоят в неопределенной форме, т.к. отвечают на вопрос “что делать?”, оканчиваются на – ть, не указывают ни на время, ни на лицо, ни на число.

Учитель:

- Какое действие они обозначают – завершённое или нет?

Дети:

- Эти глаголы обозначают незавершённое действие, отвечают на вопрос “что делать?”, поэтому они несовершенного вида.

IV. Задания на закрепление материала:

-От существительных образуйте глаголы неопределённой формы, задать вопрос, обозначить окончания:

Коса-... обед-... игра-... бег-... пила-.... рисунок-...

Один ребёнок выполняет задание у доски, все вместе проверяем

-Самостоятельная работа

Упражнение 88, стр. 49 (см. прил.)

V. Итог урока.

Какое задание на уроке было самое интересное?

Что нового узнали на уроке?

Закончите фразу глаголом неопределённой формы:

Больше всего я люблю [что делать?] ...

Спасибо за урок, мне приятно было с вами работать, мыслить, учиться.

7.uzdevumu lapa

§3

49

Полезный совет!

♦ Мягкий знак пишется в неопределённой форме глагола:

Ира любит (что делать?) купаться.

Ты можешь (что сделать?) искупаться.

♦ В глаголах 3-го лица настоящего и будущего времени мягкий знак не пишется:

Он (что делает?) купается. Они (что сделают?) искупаются.

Орфограмма «-ТСЯ и -ТЬСЯ в глаголах»:

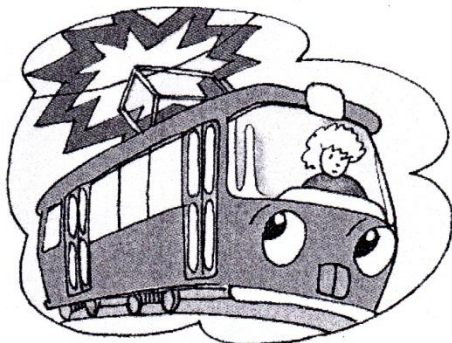
хочет (что делать?) купаться; он (что делает?) купается.

Задание 88.

1. Запиши глаголы. Обозначь орфограмму «-ТСЯ и -ТЬСЯ в глаголах».

Они моются – они хотят мыться, он не любит печалиться – он печалится, она начинает смеяться – она смеётся, он старается не огорчаться – он огорчается.

2. Прочитай текст. Спиши слова папы, обозначь в глаголе изучаемую орфограмму. Найди олицетворение.

– Папа, почему трамвай бежит туда и сюда? Почему от него искры сыплются?

+ Трамвай живой, Люсенька. Он сердится, хочет спать. А его заставляют бегать. Вот он и фыркает искрами.

По К. Чуковскому

Вспомни!

Олицетворение – такое изображение животных, неживых предметов, при котором они говорят, думают и чувствуют, как человек.

Петух говорит Лисе...

Вьюга плачет за окном.

4. krievu valodas stundas plāns

Спряжение глаголов

Цели урока:

Образовательная:

- закрепить умение определять спряжение глаголов;
- научить определять спряжение у глаголов с безударным личным окончанием.

Развивающая:

- развивать орфографическую зоркость;
- продолжить работу по формированию речевой деятельности учащихся.

Воспитательная:

- прививать аккуратность в ведении тетради;
- воспитывать чувство сплочённости коллектива;
- интерес к предмету русского языка.

ХОД УРОКА

I. Организационный момент.

Чисто, громко, внятно проговорить хором скороговорки: 1 ряд – “От топота копыт пыль по полю летит”, 2 ряд – “Проворонила ворона воронёнка”, 3 ряд – “ Шла Саша по шоссе и сосала сушку”

II. Сообщение темы и цели урока.

- Сегодня мы заканчиваем изучение темы “ Спряжение глаголов” - Подводим итог тому, как мы научились распознавать глаголы по спряжениям.

- Запишите в тетрадях число, классная работа (с комментированием)

III. Работа с учебником.

-Задание 82, стр. 46 (см. прил. 17)

Упражнение выполняем устно, ребята, которые хотят ответить, поднимают руку.

-Задание 83, стр. 47 (см. прил. 18)

Записать в тетрадях, затем коллективно проверить

-Разобрать правило на стр. 51, задание 92 (см. прил. 19)

-Коллективно выполнить задание 94, стр. 52 (см. прил. 20)

IV. Самостоятельная работа

Задание 95, стр. 52 (см. прил. 20)

V. Итог урока

Давайте подведем итоги нашего урока!

- Над какой темой работали?
- На какие группы делятся глаголы?
- Каковы характерные признаки этих групп?
- Как определить спряжение глагола?
- Как пишутся ударные и безударные окончания глаголов?
- Интересно было на уроке?
- Какое задание вызвало затруднение?
- А что можно было бы сделать, чтобы урок был лучше?

Спасибо, Вы сегодня хорошо поработали!

8. uzdevumu lapa

46

§3

Спряжение глаголов

Задание 82. Давайте обсудим!

1. Прочитай предложения. Выделите окончания глагола. Попробуйте объяснить, почему эти окончания разные.

Мы всё **называем**. Животные ничего не **называют**.

Так у нас народ **называет** маленький костёр.

2. Прочитайте информацию в рубрике **М**. Проверьте, правильно ли вы выполнили задание под цифрой 1.

М

В русском языке глаголы настоящего и будущего времени **спрягаются**.

Спряжение – это изменение глаголов по лицам и числам.

Глаголы имеют **три лица** (1, 2, 3-е) и **два числа** (единственное и множественное). При спряжении изменяются окончания глагола. Они называются **личными окончаниями глагола**.

Спряжение глаголов

Н а с т о я щ е е   в р е м я

Лицо	Единственное число	Множественное число
1-е	что я делаю? пиш- у , говор- ю	что мы делаем? пиш- ем , говор- им
2-е	что ты делаешь? пиш- ешь , говор- ишь	что вы делаете? пиш- ете , говор- ите
3-е	что он (она, оно) делает? пиш- ет , говор- ит	что они делают? пиш- ут , говор- ят

Б у д у щ е е   в р е м я

Лицо	Единственное число	Множественное число
1-е	что я сделаю? напиш- у , реш- у	что мы сделаем? напиш- ем , реш- им
2-е	что ты сделаешь? напиш- ешь , реш- ишь	что вы сделаете? напиш- ете , реш- ите
3-е	что он (она, оно) сделает? напиш- ет , реш- ит	что они сделают? напиш- ут , реш- ат

9. uzdevumu lapa

§3

47

Внимание!

Определить лицо и число глагола можно по местоимению и по окончанию глагола или только по личному окончанию глагола:

в 1-м л., ед. ч.

в 3-м л., мн. ч.

Утром я завтракаю и иду в школу. Ребята идут в школу.

Задание 83.

Запиши предложения. Укажи лицо и число глаголов.

Сделай так: Ты ужинаешь (во 2-м л., ед. ч.) в кругу семьи.

1) Я слушаю рассказ Оли. 2) Она рассказывает о Петербурге. 3) Вы слушаете Олю с интересом. 4) Ты интересно рассказываешь, Оля! 5) Мы обязательно съездим¹ в этот город.

1. Как ты думаешь, зачем глаголы спрягаются?
2. Докажи, что слова **рассказ, рассказчик, рассказывает** однокоренные. Почему в них пишется **сс**?

Задание 84.

Запиши глаголы в три столбика (по лицам). Выдели окончания глаголов.

Полезный совет!

	ед. ч.		мн. ч.	
1 л.	-у (-ю)		-ем (-ём)	-им
2 л.	-ешь (-ёшь)	-ишь	-ете (-ёте)	-ите
3 л.	-ет (-ёт)	-ит	-ут (-ют)	-ат (-ят)

Видит², молчишь, дрожат, глядят, едете, напишу², купается, умножаем, рисуешь, стрекочет, погуляю, переписываете, строим, засыпаете, умоётся, помолчу, жалеет, гладите, купаемся, выгладит.

Мою, моешь, моем... ;
смеюсь, смеёшься ...

10.uzdevumu lapa

§3

51

Ь после шипящих в окончаниях глаголов 2-го лица единственного числа

Задание 91.

Выразительно прочитай стихотворение Г. Фархади. Найди в тексте олицетворение.

Дверь

Предст...вляешь, верь не верь, Говорит при встрече дверь: – Тяжело мне, я не скрою, Мною хлопают порою	Так, что всё во мне б...лит, Планка каждая скр...пит... Дверь за ручку открывая, Зам...чаешь, дверь живая?
---	---

Выпиши из текста глаголы с пропущенными буквами, обозначь орфограмму. Выдели личные окончания глаголов. Укажи время, лицо и число глаголов.

Задание 92.

1. Прочитай «Полезный совет!». Какую новую орфограмму ты теперь знаешь? Есть ли эта орфограмма в глаголах, выписанных из задания 91?

Полезный совет!

На конце глаголов 2-го лица единственного числа после шипящих пишется мягкий знак:
ты думаешь, строишь.

Мягкий знак сохраняется и перед -ся:
ты улыбаешьсяся, смеешьсяся.

Орфограмма «Ь после шипящих в глаголах 2-го лица единственного числа»:

думаешь (во 2-м л., ед. ч.), смеешьсяся (во 2-м л., ед. ч.).

11.uzdevumu lapa

52

§3

2. Запиши глаголы, обозначь орфограмму «**Ь** в глаголах 2-го лица единственного числа».

Ты раст **ёшь** (во 2-м л., ед. ч.), дремлешь, дышишь, считаешь, глядишь, напишешь, моешь, вымоешься, держишь, плачешь, учишься, говоришь, посеешь, надеешься.

Задание 93.

арома́т, арома́тный

Спиши текст. В глаголах 2-го лица единственного числа выдели окончания, подчеркни мягкий знак.

Что изменится в содержании текста, если он будет называться «Осень»?

Лето

Ты встаёшь... ранним утром, подходишь... к окну и вдыхаешь... аромат летнего утра. Ты смотришь... в сад и видишь... , как лучи солнца скользят по деревьям. Ты слышишь... , как щебечут птицы. Ты чувствуешь... , как радостно стучит твоё сердце.

Задание 94.

Допиши пословицы. Чему они учат?

Глаголы: воротись..., сотрёшь..., приставишь...; поймаешь...; поможешь... ; съешь... .

- 1) Скажешь... – не ...; напишешь... – не ... ; отрубись... – не ... .
- 2) Слово не воробей: вылетит – не ... . 3) Слезам горю не ... .
- 4) Не разгрызёшь... ореха, так и ядра не ... .

Задание 95.

Спиши текст, ставь глаголы во 2-м лице единственного числа. Можно ли этот текст назвать **текстом-настроением**? Объясни.

Бывают дни, когда хочется выйти из дома. Тогда ты (*идти*) в лес. (*Лежать*) на душистой траве, (*глядеть*) в голубое небо, (*петь*) тихонько песни. Или (*посидеть*) в лесу на пенёчке, (*постучать*) палочкой по дереву. (*Закричать*) – и далеко разносится эхо. И только вечером (*вернуться*) домой.

Л. Тикунова, Ю. Новикова

5. krievu valodas stundas plāns

Текст-повествование

Цели:

Обучающая:

- ознакомиться с текстом повествования;

Развивающая:

- развивать интерес к знанием о языке;
- продолжить работу по формированию речевой деятельности учащихся.

Воспитательная:

- формировать коммуникативные качества и творческую деятельность детей;
- интерес к предмету русского языка.

ХОД УРОКА

I. Организационный момент.

Словарная работа

II. Сообщение темы и цели урока.

Прочитать текст, задание 188-1, стр. 100 (см. прил. 22), коллективно разобрать по вопросам, указанным в задании.

III. Работа по учебнику.

Задание 189, стр. 100-101 (см.прил.22 и 23), коллективно разобрать задание, устно обсудить орфограммы в словах, составить план и записать в тетраде.

IV. Самостоятельная работа.

Составить текст повествование «Мой день», выборочно прослушать несколько детей.

V. Итоги урока

12.uzdevumu lapa

100

§5

Текст-повествование

Повествовать – рассказывать о событии.

Задание 188. Давайте обсудим!

1. Расскажите о тексте-повествовании.

Текст-повествование

1. Что произошло (происходит, произойдёт)? Где?

Когда?

2. Как развивалось событие?

Однажды, вначале, сначала, вдруг, потом, тогда, наконец

3. Три части:

а) **вступление** (сообщается о действующем лице, месте, времени события);

б) **основная часть** (ход события – как оно развивалось);

в) **заклучение** (завершение события).

В тексте-повествовании части обычно нельзя менять местами!

2. Прочитайте текст. Докажите, что это текст-повествование.

Встреча с дятлом

Я увидел дятла. Он сидел на берёзе⁴ и что-то мастерил. Я пригляделся. Это была мастерская для шелушения шишек.

Сидит дятел, усердно шелушит шишки. *Вдруг* он видит, что в развилке, где у него защемляются шишки, торчит отработанная шишка. А новую ему некуда девать.

Тогда дятел новую шишку зажал между грудью и деревом, освободил клюв и быстро выбросил из развилки старую шишку. *Потом* новую шишку поместил в свою мастерскую и опять заработал.

Дятел – птица умная и деловая!

По М. Пришвину

Задание 189.

Расположи части текста в нужном порядке. Озаглавь и запиши текст. Во все ли слова ты впишешь мягкий знак? Подчеркни члены в выделенном предложении. Укажи, чем они выражены.

13.uzdevumu lapa

§5

101

А потом пришёл первый заморозок. Берёзы в саду за одну ночь... пожелтели. Листья осыпались с них. Упали листоч...ки и с нашего деревца. Скоро берёзка облетела вся.

Однажды Ваня принёс домой мален...кую берёзку.

Комнатная теплота не спасла её.

Мы поставили её в тёплой⁴ комнате. Через день опустившиеся ветки поднялись. Берёзка¹ повеселела. Даже лист...я у неё зашумели.

По К. Паустовскому

Какими словами можно заменить слово **однажды**, начинающее повествование?

Найди в тексте слова, которые помогают понять, что за чем происходило.

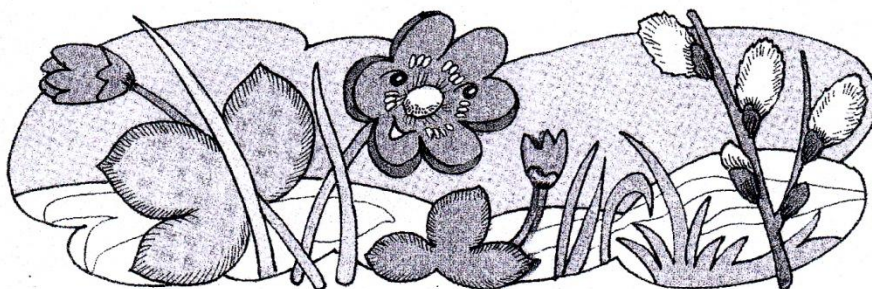
Задание 190.

Спиши текст, обозначь орфограмму **в** приставках.

Пришла весна.

З...светило яркое¹ солнышко². Растопило оно снежинку на верхушке сосны. Упала капелька **на** снег, пр...била сугроб. П...казалась из сугроба зелёная стрелочка, а на ней расцвёл голубой цветок. Смотрит на снег и удивляется.

– Не рано ли я пр...снулся?

1. Какой цветок проснулся весной? За что он, по-твоему, получил своё **название**?

2. Продолжи повествование от лица подснежника. Представь, как он **удивился** увиденному вокруг.

просыпаясь, экскурсионный

6. krievu valodas stundas plāns

"Развитие речи. Текст-описание"

Цели урока:

Обучающая:

- Развитие представлений о тексте-описании, его составных частях;
- Формирование умения выделять части, использовать красную строку при его записи.

Развивающая:

- развивать интерес к знанием о языке;
- продолжить работу по формированию речевой деятельности учащихся.

Воспитательная:

- Воспитывать творческую отзывчивость учащихся, не принуждать к учению, а пробуждать интерес.

ХОД УРОКА

I. Организация класса.

II. Сообщение цели урока.

Сегодня мы повторим особенности текста-описания, будем учиться его составлять и записывать.

III. Повторение изученного.

- Что такое текст?
- Какие бывают типы текстов?
- В чем особенность текста-описания? (Описание людей, животных, растений, явлений природы, различных предметов).

IV. Работа над текстом

1) Чтение текста про себя

Учебник, стр. 104, задание 194 (см. прил.25)

- Назовите тему текста.
  - О чем этот текст?
- ###### 2) Чтение вслух.
- Прочитайте предложение, в котором выражена главная мысль.
  - В какой части текста оно находится?
  - А еще какие части можно выделить?
  - Найдите описание внешнего вида дятла.
  - Какие особенности у этой птицы?

- Как же построен этот текст? (Гл. мысль, внешний вид, особенности).

V. Работа над текстом.

На доске стихотворение “Иней”

ИНЕЙ

По деревьям серебристая

Перекинулась фата –

Белоснежная, пушистая,

Кружевная красота!

И себя березка грустная

Не могла узнать сама –

Так украсила искусная

Ветки дерева зима...

Выразительное чтение детьми.

– Определите тип текста. С помощью каких слов автору удалось передать настроение? (*Метафора, эпитет и др. имена прилагательные*)

– Подумайте и скажите, какова РОЛЬ имен прилагательных в тексте-описании? (*Главная роль*)

Запись стихотворения в тетради (можно по памяти).

VI. Работа по учебнику

Задание 195, стр.104-105 (см. прил.25 и 26), коллективно разобрать, записать задание в тетраде.

VII. Итог урока

14.uzdevumu lapa

104

§5

Текст-описание

Задание 194. Давайте обсудим!

1. Расскажите о тексте-описании.

Текст-описание

1. Какой? Какая? Какое? Какие?
2. Признаки предмета → прилагательные, сравнения
3. Три части:
  - а) вступление (что или кого буду описывать);
  - б) основная часть (описание предмета);
  - в) заключение (отношение к тому, что описывалось).

В тексте-описании части можно менять местами!

2. Прочитайте текст. Докажите, что это текст-описание.

Дятел

Я увидел дятла.

Ноги у него *четырёхпалые*, причём два пальца направлены вперёд, а два назад. Они удивительно приспособлены к лазанию по деревьям.

Клюв *долотовидный*. Он удобен для выдалбливания дыр в дереве, для поиска насекомых, живущих под корой.

Чёрно-белая окраска делает дятла *незаметным* на дереве. Только по стуку догадываешься, что где-то на дереве сидит эта птица.

Дятел – удивительная птица!

По В. Станеку

1. Обратите внимание, автор называет дятла **удивительной** птицей. Как вы думаете, почему?

2. Объясните значение выделенных слов (опирайтесь на их строение).

3. Выберите из текста предложения и кратко опишите дятла.

Задание 195.

Прочитай текст. Подбери синоним к выделенному слову. Можно ли считать этот текст **описанием животного**? (Да. Нет. Почему?)

Составь план текста.

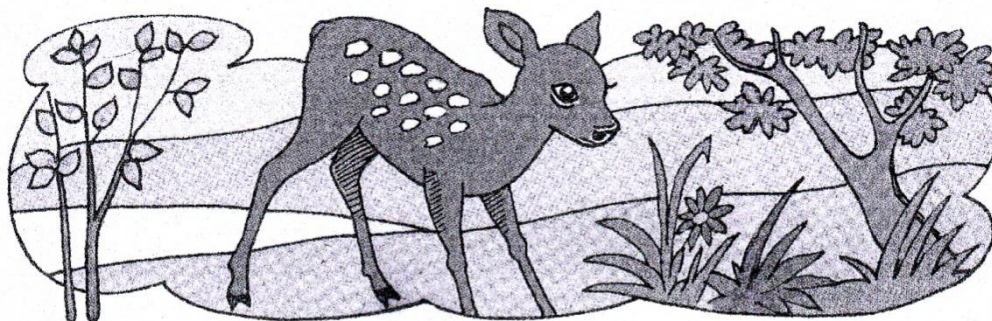
15.uzdevumu lapa

§5

105

Мишка

лопуха, салфетка

Я с интересом смотрю на оленёнка² Мишку.

У него длинные ножки с острыми копытцами, тоненькая шея и круглая широкая голова с больш...ми, как лопухи, ушами. Мишка⁴ *беспрестанно* встряхивает и шевелит ими. Глаза у него как крупные сливы. Лоб широк...й, а нос маленьк...й, с раздувающимися ноздрями.

Мягкую шкурку его так и тянет погладить. По обе стороны спины проглядывают белые пятнышки. Хвоста почти нет. Только коротеньк...й толстеньк...й огрызок. А вокруг него бел...е пятно, словно салфетка.

По О. Перовской

1. Какие признаки оленёнка отметил автор? С чем он сравнивает уши, глаза, хвост животного? Как ты считаешь, удалось ли художнику передать **трогательность** оленёнка?

2. Выпиши из текста словосочетания **прил. + сущ.**, в словах которых пропущены буквы. Обозначь орфограммы. Выдели в прилагательных суффикс **-еньк-**.

3. Какой части нет в тексте? Допиши её.

Задание 196. **Подумай и ответь!**

Какой части нет в этом тексте-описании?

У нас дома живёт замечательный кот.

Мурзик – очень красивый кот!

7. krievu valodas stundas plāns

Урок русского языка "Рассуждение".

Цели урока:

Обучающая:

- дать понятие о тексте-рассуждении;
- научить видеть в данном типе текста тезис, доказательства и вывод;
- научить включать в рассуждение специальные слова (во-первых, во-вторых, значит, следовательно...)

Развивающая:

- развивать внимание, логическое мышление школьников, устную и письменную речь.

Воспитательная:

- привить вкус к языку, пристальное внимание к художественному слову.

ХОД УРОКА

VIII. Организация класса.

IX. Актуализация знаний учащихся о типах текста.

– Мы с вами знаем несколько типов текста. Каких?

(Повествование, описание, рассуждение)

– *Что вам известно о тексте повествования?*

(В повествовании рассказывается о последовательных действиях. Что было вначале? Как дальше развивались события? Все это можно запечатлеть в нескольких рисунках, которые будут отображать эпизоды происходящего.

В данном типе текста чаще всего используются глаголы)

– *Каковы особенности описания?*

(В описании даются признаки, качества, свойства предмета (Какой он). Это можно отразить в одном рисунке.

Для передачи описания используются прилагательные)

– *Рассуждение имеет свои особенности.*

(В этом типе текста выявляются причины событий, их связь. Основной вопрос – почему? В рассуждении должно быть высказано то, что потом объясняется, доказывается и приведены объяснения, доказательства)

Практическая работа: определите, к какому типу нужно отнести данный текст? Тексты зачитывает учитель

1. Белая береза под моим окном

Принакрылась снегом, точно серебром.

На пушистых ветках снежною каймой

Распустились кисти белой бахромой.

И стоит береза в сонной тишине,

И горят снежинки в золотом огне.

А заря, лениво обходя кругом,

Обсыпает ветки новым серебром.

2. Кот обворовывал нас каждую ночь. Он воровал все: мясо, сметану, молоко и хлеб. Наконец кот попался. Он залез в лаз под домом. Мы заложили лаз старой рыбацкой сетью и начали ждать. Когда Ленка схватил кота и поднял над землей, мы рассмотрели негодника. Он оказался тощим беспризорником с белыми подпалинами на животе. “Что же с ним делать?” – спросил Рувим. “Выдрать, ” – ответил я. Тогда Рувим прикоснулся к коту, погладил по худенькой спинке и придумал: “Надо его накормить!” Мы втащили кота в чулан и дали ему сытный ужин. Кот ел больше часа. С этого дня он у нас прижился и прекратил воровать.

3. Из города А мне привезли небольшой перочинный ножик с костяной ручкой и двумя зеркальными лезвиями. Одно лезвие по-больше, другое – по-меньше. На каждом – ямочка, чтобы зацеплять ногтем, когда нужно открыть. Пружины новые, крепкие: попыхтишь, прежде чем откроешь лезвие. Зато обратно – только немного наклонишь, так и летит лезвие само, да еще и щелкает на зависть всем мальчишкам. Отец наточил оба лезвия на камне, и ножик превратился в бесценное сокровище.

Изучение нового материала.

А сегодня на уроке мы познакомимся более подробно с признаками текста рассуждения.

– *Что такое рассуждение?*

1 – Умозаключение, ряд мыслей, изложенных в логически последовательной форме.

2 – Высказывание, обсуждение.

– *Научимся правильно писать данное слово.*

Разбор слова по составу: рас-сужд-ени-е.

– В каких жизненных ситуациях человеку необходимо использовать тип текста *рассуждение*?

(Когда нужно доказать кому-то, что прочитанная книга очень интересная; прошедшее мероприятие было скучным; товарищ поступил неправильно; на уроках постоянно приходится рассуждать, доказывать свою мысль, используя правила, приводя доказательства, примеры...)

– Какова основная задача этого типа текста?

(Объяснить, доказать, установить какую-либо истину)

– Попутно вспоминаем, каково назначение повествования? *Описания*?

(Повествование – рассказать о каком-то событии; описание – раскрыть признаки предмета)

– Каждый тип текста имеет свою структуру, и ее очень важно соблюдать при создании текста определенного типа.

X. Работа с учебником

Задание 209, стр. 114 (см. прил. 28 и 29), коллективно разобрать (устно)

Самостоятельная работа- задание 210, стр. 115 (см. прил. 29), выборочно выслушать несколько ребят.

XI. Итог урока

16.uzdevumu lapa

114

§5

вины закрывают её.

Художник изобразил сирень на тёмно-зелёном фоне с коричневым и желтоватым оттенками. На нём сирень смотрится ярко. Хочется прикоснуться к гроздьям, вдохнуть их аромат.

Мне очень нравится натюрморт П. П. Кончаловского. Смотрю на картину и вспоминаю о весне, о солнышке. На душе становится радостно.

♦ **Напиши сочинение по картине П. П. Кончаловского «Сирень». Сделай это по плану:**

1. Сирень (её цвет, гроздья, листья).
2. Корзина.
3. Фон натюрморта.
4. «В этом букете всё живёт, цветёт и радуется».

Текст-рассуждение

Задание 209. Давайте обсудим!

1. Расскажите о тексте-рассуждении.

Текст-рассуждение

1. Почему это так? Почему это происходит (произошло)?

2. Три части:

а) *вступление* (**тезис** – мысль, которую автор объясняет, доказывает);

б) *основная часть* (объяснение, доказательство);

в) *заключение* (**вывод**).

оказывается, во-первых, во-вторых, наконец ...

В тексте-рассуждении части менять местами нельзя. Это самый строгий текст!

17.uzdevumu lapa

§5

115

2. Прочитайте текст. Докажите, что это текст-рассуждение.

искусство

Почему у дятла клюв твёрдый

Я увидел дятла. Почему у него такой твёрдый клюв?

Оказывается, дятел устраивает себе дом в дупле дерева. Делает он это с большим искусством. Но самое удивительное — без видимого труда. За весну дятел выдалбливает несколько дупел, прежде чем остановит свой выбор на одном из них.

Вот для чего дятлу нужен крепкий клюв!

По Э. Головановой

1. На какой вопрос есть ответ в тексте? Ответьте на него одним предложением.
2. Объясните друг другу написание подчёркнутых букв.

Задание 210.

Какой части нет в этом рассуждении? Допиши её. Озаглавь и запиши текст. Впиши в слова пропущенные буквы, укажи спряжение глаголов.

Когда долго нет дождя, земля высыха...т, трава покрыва...тся пылью, желте...т. Если дождя нет очень долго, то засуха губ...т всё. Она даже сжига...т⁴ леса.

Вот почему так нужен дождь¹.

Задание 211.

Какая мысль объясняется в тексте? Какое объяснение приводит автор? Спиши текст, реши орфографические задачи в словах. Допиши вывод. Как бы ты озаглавил этот текст?

За что насекомое получило своё «имя»?

Слово «насекомое» произошло от слова «насекать». Рассмотри внимательно брюшко² бабочки. Ты увидиш... (на)нём попереч...ные полоски – насеч...ки.

Вот за что ... .

8. krievu valodas stundas plāns

Урок по русскому языку "Текст. Редактирование текста"

Цели урока:

Обучающая:

- обобщить знания учащихся о тексте и его основных признаках;
- учить редактировать текст;

Развивающая:

- развивать устную и письменную речь, мышление, внимание;

Воспитательная:

- воспитывать любовь и интерес к русскому языку.

ХОД УРОКА

I. Организационный момент.

II. Словарная работа.

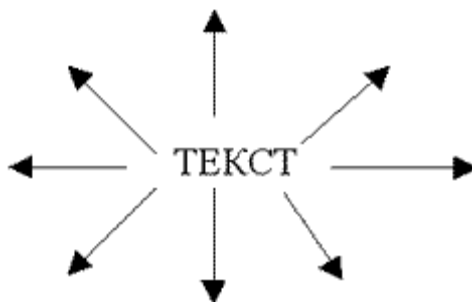
Алфавит, абзац, запятая, диалог, монолог, рассказ.)

Задание: первому варианту из данных слов составить и записать побудительное предложение, второму варианту – вопросительное.

III. Сообщение цели урока.

Сегодня на уроке мы будем работать над темой: “Текст” и закреплять знания.

Что вы знаете о тексте? (Все ответы детей записываются на доску)

Прочитайте памятку. Всё ли вы вспомнили о тексте? (Если детьми названы не все признаки текста, то после прочтения памятки, недостающее дописывается на доску).

Текст – это несколько предложений, связанных по смыслу.

Текст – это соединение, сплетение языковых единиц.

Текст – это самая крупная единица языка.

Предложения расположены в *определённой последовательности*.

У текста всегда есть своя *тема* (то, о чём говорится в тексте).

Предложения связаны главной мыслью – *идеей* (к чему призывает автор, чему учит, с какой целью написан текст).

У текста есть или к нему можно придумать *название*.

К тексту можно составить *план*.

У текста есть *начало, основная часть и заключение*.

Виды текстов: *описание, повествование и рассуждение*

IV. Работа по теме урока

Мы продолжаем работу над текстом. Сегодня будем редактировать текст.

Что значит “редактировать”? (проверять и исправлять текст при подготовке к печати).

На доске текст:

Каток размели ребята. У готовы всех коньки. Ловко мальчишки и легко по льду скользят. Звучат голоса детские радостно.

Наступила долгожданная зима мороз затянул пруд ледком хорошо мчаться по гладкому льду!

-В первом абзаце расставить правильно слова в предложениях.

-Во втором абзаце определить границы предложения.

-Разделить текст на части. Прочитать начало, основную часть, заключение.

-Как будете записывать каждую часть текста?

-Придумать заголовок к тексту, записать.

-Отредактировать текст и запишите его в правильном виде.

-Прочитайте текст.

V. Работа по учебнику

Задание 219, стр. 120 (см.прил. 31)- коллективно, устно

Задание 220, стр. 120-121(см.прил.31 и 32)- самостоятельная работа.

Итог урока

Чему учились на уроке?

Где и когда вам пригодятся эти знания и умения?

Сообщить, что на следующем уроке пишем изложение.

Поблагодарить за урок.

18.uzdevumu lapa

120

§5

4. Рассказываем!

Сочините три текста (повествование, описание, рассуждение) о синице (или – о воробье, глухаре, чайке...).

- Темы
  1. Как я подружился с синицей.
  2. Синица.
  3. За что синица получила своё «имя»?

Где вы будете искать информацию об этой птице?

Как сделать хороший текст ещё лучше?
Редактирование текста.

Задание 219.

Прочитай фрагмент из стихотворения А́гнии Барто́.

И вот он начал свой рассказ.

– Они ползут, а он им – раз!

А тут как раз она ползла.

А он как даст ему со зла!

Она им – раз!

Они ей – раз!

Но тут как раз её он спас.

1. О чём рассказывает мальчик? Кто такие – она, он, они? Почему трудно ответить на эти вопросы?
2. Местоимения какого лица есть в тексте? В каких падежах они употреблены?

Задание 220. Давайте обсудим!

Прочитайте текст.

– Лёгкое ли дело писать сочинение? – спросила я у ребят из 4 «а» класса.

– Ой, не лёгкое, – вздохнул Димка.

– Зато увлекательное, – добавила Кристина. – Особенно в конце, когда редактировать надо.

– Редактировать? – удивилась я эрудиции девочки. – Что это значит?

редактор,
редактировать

19.uzdevumu lapa

§5

121

– Исправлять ... что ли, – задумалась Кристина. – Делать текст благозвучнее. Когда пишешь, не всё замечаешь. А перечитываешь – сразу видно: где слово заменить надо, где предложения или абзацы местами поменять, а иногда вычеркнуть что-то или дописать.

1. Кто участвует в беседе? О чём говорят собеседники?

2. Как вы поняли из объяснений Кристины, что значит – **редактировать текст**? Запишите свои наблюдения так:

Редактировать текст – значит:

- 1) ..... ;
 2) ..... ;
 3) .....

Задание 221.

Прочитай фрагмент из книги В. Лёвшина «Нулик-мореход».

За утренним кофе Пи с важным видом перелистал¹ мой судовой журнал и заявил, что хотя и неплохо написано, всё же он будет меня ре-дак-ти-ро-вать. Это значит, что писать мне придётся не так, как хочу я, а так, как хочет он.

- Посмотри, что у тебя нацарапано: аПИЛЬСИНОВЫЙ сок.
- Ну и что?
- А то, что нет такого слова. Есть «аПЕЛЬСИНОВЫЙ».
- Зато «аПИЛЬСИНОВЫЙ» смешнее.
- Это по-твоему. А по-моему, просто неграмотно.
- А по-моему, у тебя нет... как его... чувства юмора!
- Это у тебя нет чувства юмора...

Слово за слово – мы поссорились.

1. Что Нулик понимает под редактированием текста? А Пи? Сравни их мнения с мнением Кристины. Так кто же такой **редактор**? Загляни в словарь.

2. Какие правила общения нарушили Нулик и Пи?

Как ты думаешь, может ли написание слова стать причиной ссоры настоящих друзей?

9. krievu valodas stundas plāns

Написание повествовательного текста. Изложение "Ёж – спаситель"

Цели:

1. Развитие умения воспроизводить повествовательный текст, учитывая его структурные компоненты: начало, основную часть, концовку; умения делить основную часть на мини- части; умения выделять в тексте опорные слова - глаголы.
2. Совершенствование навыков правописания безударных падежных окончаний имен существительных в единственном числе.
3. Воспитание внимательного отношения к природе.

Ход урока

I. Постановка учебной задачи.

- Вы сегодня будете писать изложение. С какой целью мы пишем на уроках изложения? (Что- то узнать новое из текста, научиться точно передавать содержание прочитанного или услышанного, точно употреблять слова и правильно писать их.)

II. Беседа.

Трудно себе представить нашу землю без леса. С детства мы любим бродить по его тропинкам. Внимательно смотрим на деревья. И все деревья красивы: и корявая березка на болоте, и стройные сосны на песчаном косогоре, и плакучая ива на пруду. По лесу надо ходить тихо, тогда вы многое увидите и узнаете о жизни разных зверей и птиц. Мы сегодня узнаем о такой истории из жизни леса.

III. Знакомство и работа над содержанием рассказа.

Учитель читает написанный на доске текст.

Ёж-спаситель.

Ранним утром Маша собирала землянику. Ягод было много. Девочка быстро набрала корзину и побежала домой. Вдруг Маша поскользнулась и вскрикнула от боли. Босая нога сорвалась с кочки и укололась о колючки. Оказывается, под кочкой сидел ёж. Маша заплакала, уселась на кочку и стала вытирать платком кровь с ноги. Видит Маша: на неё ползёт серая змея с чёрными зигзагами на спине. Ядовитая гадюка! Тут ёж засеменил навстречу змее. Гадюка вскинулась всем телом и бросилась на ежа. Ёж ловко подставил ей свой колючки. Гадюка

зашипела и хотела уползти. Ёж схватил её зубами позади головы . Тут Маша опомнилась и убежала домой. (98) (По В.Бианки)

Работа над вопросами к тексту.

- Зачем пошла Маша в лес? - Почему Маше пришлось сесть на кочку?
- Какая опасность её подстерегала?
- Расскажите, как ёж сражался с гадюкой? - Почему ёж назван спасителем?
- Какие чувства вы испытывали, слушая рассказ?

Определение темы и основной мысли рассказа.

- Как вы думаете, в заголовке отражена тема или основная мысль?
- А что является основной мыслью данного рассказа?
(Внимание к поведению животного может спасти жизнь.)

IV. Наблюдение над структурой текста.

- На сколько частей делится текст? (На три части. Начало, основная, концовка.)
- Прочитайте начало текста, его основную часть и концовку. (Дети вслух читают части текста) -Что вы можете сказать об основной части текста? (Разделена на три мини-части.)
- С какой целью это сделано? (Чтобы выделить чёткие этапы происходящего действия.)
- Как на письме одна часть отделяется от другой? (Красная строка.)
- Что является завязкой действия, какой момент самый напряженный, какова его развязка? Ответы детей.

V. Составление плана. Коллективное составление плана. Дети читают текст по частям, определяют их тему и озаглавливают.

Ёж-спаситель.

План.

1. Маша собирает землянику.
2. Маша укололась.
3. Ядовитая гадюка.
4. Борьба ежа с гадюкой.
5. Маша опомнилась.

VI. Опорные слова - глаголы.

Самостоятельная работа с текстом. Находят и выделяют опорные слова- глаголы.

собирала

набрала

побежала

поскользнулась и вскрикнула

сорвалась и укололась

заплакала, уселась

стала вытирать

видит, ползет

засеменил

уползти

зашипела

вскинулась и бросилась

подставил

схватил

опомнилась и убежала

VII. Лексико - орфографическая подготовка.

1. Объясните написание безударных гласных в словах (побеежала, набрала, поскользнулась, бося, нога, укололась, колючки, ползет, змея, хотела).
2. Проверьте согласные корня в словах (ягод, ёж, ловко, уползти).
3. Проверьте безударные окончания в им. существительных (от болии., с кочкц, о колючки).
4. Подберите слова близкие по смыслу к словам опомнилась - очнулась, спохватилась зигзаги - кривая
5. Найдите предложение с восклицательным знаком.. - Какое чувство передает это предложение? Запомните его написание.
6. Обратите внимание на написание слов: оказывается, зигзагами, навстречу.

VIII. Физкультминутка.

IX. Повторное чтение про себя. Закройте глаза и попытайтесь мысленно (про себя) пересказать текст. Если нужно, откройте глаза и проверьте себя. Обратите внимание на точность употребление слов. Учитель закрывает доску с текстом.

X. Написание изложения.

XI. Самопроверка

Diplomdarbs „Atstāstījumu tekstu rakstīšanas prasmju pilnveidošana 4.klašu skolēniem krievu valodas stundās” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Olga Ivanova _____

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. paed. Margarita Gavriļina _____

Recenzents: lektore Mg. paed. Anita Berķe _____

Darbs iesniegts LU PPF Pieaugušo pedagoģiskās izglītības centrā ____ .12.2011.

Darbu saņēma: metodiķe Agnese Šteinberga _____

Darbs aizstāvēts gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.12.2011. protokola Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs: Mg. art. Juris Leitāns _____